

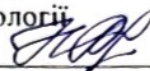

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	гуманітарно-педагогічний
Кафедра	слов'янської філології
Рівень вищої освіти	магістр
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація включно), перша польська	035.033 Слов'янські мови і літератури (переклад
Освітня програма	освітньо-професійна

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри слов'янської
філології

Неля ПОДЛЕВСЬКА

17 жовтня 2023 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ГУМЕНЮК ЯНІНІ СЕРГІЇВНІ

1. Тема роботи: «Синтаксична структура простого речення в польській та українській мовах (на матеріалі роману Вітольда Гомбровича «Ferdydurke»)», затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології від 16 червня 2023 року, протокол №12.

2. Термін подання студентом завершеної роботи – грудень 2024 року.

3. Вихідні дані роботи. Речення як синтаксична одиниця має складну структуру, тому й існують різні підходи до його вивчення і трактування. Незважаючи на наявність досліджень П. Бонка, Т. Браєрського, А. Дишак, Д. Завільської, А. Кіклевича, З. Клеменсевича, З. Кронжинської, Й. Лабохи в польському мовознавстві та відповідно І. Вихованця, М. Вінтоніва, Н. Гуйванюк, О. Дубрової, А. Загнітка, М. Кобилянської, І. Кононенко, А. Кравчук, І. Кучеренка, І. Слинька, К. Шульжука та ін. – в українському, які аналізували різні типи синтаксичних одиниць із формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та комунікативного поглядів, все ж окремого комплексного опису синтаксичної структури простого речення в польській та українській мовах у порівняльному аспекті не було здійснено, що й зумовлює актуальність теми кваліфікаційної роботи.

4. Перелік підлеглих розробці питань.

- з'ясування сутності поняття «просте речення»;
- опис історії дослідження простих речень у польській та українській мовах;
- класифікація простих речень за структурними особливостями;
- виокремлення головних та другорядних членів речення, засобів ускладнення;
- проведення порівняльного аналізу синтаксичної структури простого речення в польській та українській мовах;
- визначення способів перекладу синтаксичних конструкцій у романі Вітольда Гомбровича «Ferdydurke».

5. Графічний матеріал: схеми, діаграми.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
	Немає		

7. Дата видачі завдання – 17 жовтня 2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Найменування етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Примітка
1	Обрання теми кваліфікаційної роботи	Вересень 2023 року	
2	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень 2023 року	
3	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень-жовтень 2023 року	
4	Написання першого розділу кваліфікаційної роботи	листопад 2023 – січень 2024 року	
5	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації у збірниках наукових праць та участі в конференціях	Березень, квітень, травень, вересень 2024 року	
6	Написання другого і третього розділів кваліфікаційної роботи	лютий-червень 2024 року	
7	Написання «чорнового» варіанту кваліфікаційної роботи	вересень-листопад 2024 року	
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи	Листопад 2024 року	
9	Остаточне завершення кваліфікаційної роботи	Грудень 2024 року	
10	Подача кваліфікаційної роботи на кафедру і її захист	Грудень 2024 року	

Здобувач освіти

Яніна ГУМЕНЮК

Керівник

Наталія ТОРЧИНСЬКА

Анотація

Тема роботи – «Синтаксична структура простого речення в польській та українській мовах (на матеріалі роману Вітольда Гомбровича «Ferdydurke»)».

Автор – Яніна ГУМЕНЮК.

Науковий керівник – Наталія ТОРЧИНСЬКА.

Обсяг кваліфікаційної роботи – 73 сторінки основного тексту, 75 сторінок загального тексту.

Робота містить 72 джерела посилання.

Ключові слова: *граматика, другорядні члени речення, засоби ускладнення, підмет, присудок, просте речення, синтаксис, синтаксична одиниця, структура, трансформації.*

Дослідження простого речення в польській та українській мовах має тривалу історію. *Об'єкт* роботи – просте речення як невідемний елемент художнього дискурсу, *предмет* – синтаксична структура простого речення в польській та українській мовах. *Мета* кваліфікаційної роботи – порівняти синтаксичну структуру простого речення в польській та українській мовах. Визначена мета вимагає виконання таких завдань: з'ясувати сутність поняття «просте речення»; описати історію дослідження простих речень у польській та українській мовах; схарактеризувати класифікації простих речень за структурними особливостями, наявністю членів речення та засобів ускладнення в обох мовах; провести порівняльний аналіз синтаксичної структури простого речення в польській та українській мовах на матеріалах роману «Ferdydurke»; визначити типи трансформацій у процесі перекладу синтаксичних конструкцій у романі В. Гомбровича.

У першому розділі, присвяченому теоретичним основам опису простого речення, розглянуто сутність поняття «просте речення», розкрито історію дослідження простих синтаксем у польському та українському мовознавстві. Аналіз опису простого речення в історії польської та української граматики засвідчив, що синтаксис речення, зокрема простого, значно раніше з'явився в полоністиці.

У другому розділі звернено увагу на синтаксичну структуру простих речень: їхню класифікацію, головні та другорядні члени речення, засоби ускладнення. Крім того, виокремлено спільні та відмінні риси простого речення в польському та українському синтаксисі.

Третій розділ присвячено систематизації простих речень, виокремлених із роману В. Гомбровича «Ferdydurke», за різними класифікаціями, зокрема наявністю головних і другорядних членів речення, засобів ускладнення, проаналізована їхня продуктивність і окреслено типи перекладацьких трансформацій при перекладі таких синтаксичних конструкцій із польської мови українською.

Автор Яніна Гуменюк Яніна ГУМЕНЮК

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1.Теоретичні засади вивчення простого речення в польській та українській мовах.....	10
1.1.Сутність поняття «просте речення».....	10
1.2.Історія дослідження простого речення в польській мові.....	14
1.3.Вивчення простого речення в українській мові: історичний аспект.....	24
2.Синтаксична структура простого речення в польській та українській мові: порівняльний аналіз.....	29
2.1.Класифікації простого речення.....	29
2.2.Головні та другорядні члени речення.....	36
2.3.Засоби ускладнення.....	44
3.Функціонування простого речення в художньому дискурсі.....	49
3.1.Синтаксична структура простого речення в романі Вітольда Гомбровича «Ferdydurke».....	49
3.1.1.Продуктивність речень у польському художньому дискурсі.....	49
3.1.2.Головні та другорядні члени речення.....	52
3.1.3.Засоби ускладнення простого речення.....	56
3.2.Способи перекладу синтаксичних конструкцій.....	61
Висновки.....	66
Перелік джерел посилання.....	69

ВСТУП

Просте речення – речення, що складається з одного або кількох граматично поєднаних слів, які виражають відносно закінчену думку. Просте речення має в своєму складі одну граматичну основу, виражену сполученням підмета й присудка або лише одним головним членом. Просте речення має різні типології та свою структуру, до якої входять головні члени речення: підмет і присудок та другорядні: додаток, означення (узгоджене та неузгоджене) і обставина [7].

У польському мовознавстві прості речення (або ж *zdanie pojedyncze*) значною мірою описані у працях таких науковців, як: П. Бонк (P. Bąk) [37], Т. Браєрські (T. Brajerski) [38], М. Гембка-Волак (M. Gębka-Wolak) [41; 42], А. Дишак (A. Dyszak) [40], Д. Завільська (D. Zawilska) [69], А. Кіклевіч (A. Kiklewicz) [46; 47], З. Клеменевич (Z. Klemesiewicz) [48], З. Кронжинська (Z. Krażyńska) [50], Й. Лабоха (J. Labocha) [51], М. Леш-Дук (M. Lesz-Duk) [53; 54], Й. Лінде-Усекневич (J. Linde-Usikniewicz) [55], Я. Лось (J. Łoś) [56], І. Петров (I. Petrov) [60], М. Подгурські (M. Podgórski) [62], Б. Чешла (B. Cieśla) [39], Е. Шкудларек (E. Szkudlarek) [67] та ін.

Серед українських лінгвістів, які досліджували прості синтаксеми, варто виділити І. Вихованця [3], М. Вінтоніва [4], Т. Вінтонів [4], Н. Гуйванюк [27], О. Дуброву [10], А. Загнітка [12], М. Кобилянську [27], Н. Кобченко [14], І. Кононенко [15], А. Кравчук [17;18], І. Кучеренка [19], В. Мирославську [20], О. Новікову [22], І. Слинька [27], Н. Торчинську [31; 32], М. Торчинського [31], Р. Христіанінова [35], К. Шульжука [36] та ін.

Та, незважаючи на значну кількість граматистів, що досліджували просте речення в контексті опрацювання синтаксису, все ж окремого комплексного аналізу структури цієї синтаксеми у порівняльному та перекладознавчому аспектах не було здійснено, чим і зумовлена **актуальність** теми кваліфікаційної роботи.

Мета – дослідити синтаксичну структуру простого речення в польській та українській мовах.

Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати такі **завдання**:

- 1) з'ясувати сутність поняття «просте речення»;
- 2) описати історію дослідження простих речень у польській та українській мовах;
- 3) скласифікувати прості речення за семантичними і структурними особливостями;
- 4) виокремити головні та другорядні члени речення, засоби ускладнення з метою визначення їхньої специфіки у двох мовах;
- 5) провести порівняльний аналіз синтаксичної структури простого речення в польській та українській мовах;
- 6) проаналізувати продуктивність простих речень в оригіналі й перекладі роману Вітольда Гомбровича «Ferdydurke»;
- 7) визначити способи перекладу синтаксичних конструкцій у романі В. Гомбровича.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є просте речення як невідемний елемент художнього дискурсу.

Предмет – синтаксична структура простого речення в польській та українській мовах.

Джерельною базою роботи послуговували роман Вітольда Гомбровича «Ferdydurke» в оригіналі [43] й перекладі [9] і давні граматики польської [45; 48; 49; 52; 61; 66] та української [16; 23; 24; 25; 29] мов.

Для реалізації мети дослідження та розв'язання поставлених завдань використовувалися такі **методи**: *описово-тематичний* (застосовано для виявлення й систематизації простого речення у лінгвістичному аспекті); *порівняльно-історичний* (для опису історії дослідження простого речення у польському та українському мовознавстві), *систематизації* (використано для класифікації простого речення); *функціональний* (для опису та пояснення вживання простих синтаксем у романі Вітольда Гомбровича «Ferdydurke»), *метод узагальнення* (для формулювання висновків), *прийом кількісного*

аналізу (використано для підрахунків простого речення у проаналізованому текстовому зразку).

Наукова новизна роботи полягає у спробі порівняти особливості структури простого речення в сучасній польській та українській мовах, схарактеризувати функціонування простих синтаксем у романі Вітольда Гомбровича «*Ferdydurke*» і проаналізувати типи перекладацьких трансформацій при перекладі цих речень українською мовою.

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленні лінгвістично-компаративного опису синтаксичної структури простого речення, виявленні спільних та відмінних синтаксичних характеристик простого речення в польській та українській мовах крізь призму художнього тексту, розширенні теоретичної бази контрастивної лінгвістики та синтаксичної типології шляхом поглибленого дослідження структурно-граматичних особливостей простого речення.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використовувати його результати під час викладання навчальних дисциплін «Сучасна польська мова. Синтаксис», «Сучасна українська літературна мова. Синтаксис», «Вступ до мовознавства», «Вступ до слов'янської філології», «Порівняльна граматики слов'янських мов» у ЗВО, а також для написання рефератів, статей, курсових і кваліфікаційних робіт із синтаксису польської та української мов.

Апробація результатів роботи. Основні положення кваліфікаційної роботи заслуховувалися на:

II Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (Хмельницький, 2024),

IV Міжнародній науково-практичній студентсько-учнівській конференції «Мовні виміри світу» (Житомир, 2024),

VIII Міжнародній конференції молодих учених «O Ukrainie interdyscyplinarnie na Uniwersytecie Wrocławskim» (Wrocław, 2024),

Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Славістичні студії в сучасному філолого-дидактичному просторі» (Хмельницький, 2024).

За темою кваліфікаційної роботи опубліковано дві статті:

– «Типологія підмета в польській та українській мовах (на матеріалі повісті Генрика Сенкевича «*Za chlebem*»)» [7] («Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика. Випуск 15», Хмельницький) та

– «Засоби ускладнення простого речення в українсько-польському художньому дискурсі: порівняльний аналіз» [8] («Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика. Випуск 16», Хмельницький).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та переліку джерел посилання.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

1.1. Сутність поняття «просто речення»

В ієрархії синтаксичних одиниць реченню належить центральне місце, оскільки воно безпосередньо формує повідомлення [13].

За Р. Гжегорчиковою, речення – це «najmniejszy odcinek tekstu (mowy) będący samodzielnym komunikatem. Językowa samodzielność informacyjna przejawia się w zamkniętej intonacji, czego znakiem graficznym jest interpunkcja: kropki, wykrzykniki, znaki zapytania» [44, с. 48].

Як і будь-яка синтаксична одиниця, речення має свої ознаки, як-от: предикативність, модальність, граматична організованість, логічна сутність, семантична та інтонаційна завершеність.

Предикативність речення репрезентується крізь призму способу, часу та здебільшого особи. Щоразу зазначена ознака речення супроводжується певним типом модальності. У мовній структурі предикативність представлена присудком або домінантним членом односкладного речення [13].

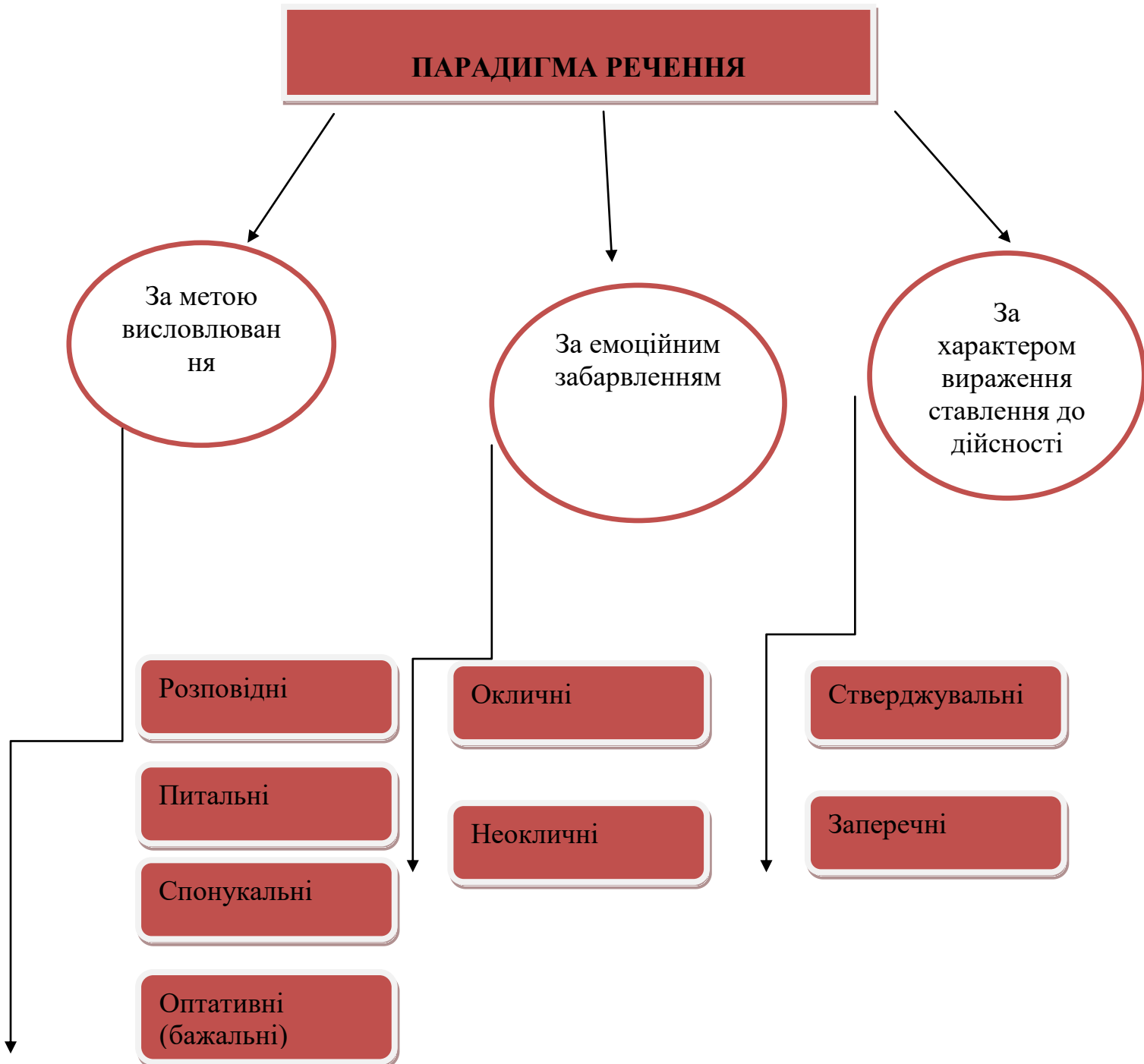
Модальність є визначальним чинником предикативності мовленнєвої конструкції. Розрізняють два основні типи модальності: реальну та ірреальну. Реальна модальність передбачає повну відповідність повідомлення дійсності, тоді як ірреальна стосується можливих, бажаних чи очікуваних подій. Граматичне вираження думки реалізується через значення дійсного, умовного або наказового способу. Крім того, характер віднесеності висловлення до реальності може бути представлений вставними словами, словосполученнями та модальними частками [13].

Мовознавці під час вивчення речення беруть до уваги три аспекти, зокрема: формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний та комунікативний.

У польській та українській мовах за семантико-синтаксичним та комунікативним аспектами класифікують речення за метою висловлювання на розповідні, питальні, спонукальні та оптативні; за емоційним забарвленням – на окличні та неокличні (в польській мові такі одиниці виділяються окремо і називаються «*zдания wykrzyknikowe*», або ж «речення вигуківі»); за характером вираження ставлення до дійсності – стверджувальні та заперечні.

Для наочності пропонуємо ознайомитися зі схемою 1.1.

Схема 1.1. Парадигма речення за семантико-синтаксичним та комунікативним аспектами.

К. Шульжук, зазначає, що «одним із основних є формально-синтаксичний аспект, відповідно до якого основою конкретних речень є синтаксичні зразки, а саме структурні схеми, моделі. Структурна схема речення – це синтаксичний зразок, що має свою формальну організацію, за яким може бути побудоване речення. З урахуванням синтаксичних зв'язків виділяють компоненти речення, що є важливим при визначенні типів речень» [36, с. 48].

У формально-синтаксичному плані як у польській, так і в українській мові речення поділяють на прості і складні. Базовими, вихідними є прості речення, що й становлять основу нашого дослідження.

За енциклопедією української мови: «просте речення – це найменша синтаксична одиниця з комунікативною функцією, яка означає подію чи ситуацію. На відміну від складного речення, П. р. містить один синтаксичний центр, який може складатися з підмета і присудка, пов'язаних між собою предикат, зв'язком, або тільки з одного гол. члена, навколо яких об'єднуються усі інші члени» [34, с. 535].

І. Кононенко в монографії «Українська та польська мови: контрастивне дослідження» стверджує, що «просте (елементарне) речення в українській і польській мовах має наближену формально-граматичну й семантико-синтаксичну структуру. Проте у вираженні синтаксичних зв'язків і відношень між компонентами є відмінності, зумовлені особливостями словозміни, закономірностями побудови речення. Своєрідність синтаксичної системи кожної мови виявляється в організації окремих типів речення, оформленні членів речення, порядку слів, інтонаційній структурі тощо» [15, с. 602].

Зазначимо, що в українській мові порядок слів щодо місця підмета і присудка довільний, хоч і поділяється на прямий та непрямий (інверсований), але умовно вільний, якщо йдеться про додаток. До прикладу, прямий додаток завжди стоїть після присудка, а зміна місця підмета і додатка в контексті змінює суть речення, як-от: «*День змінює ніч*», де *день* – підмет, а *ніч* –

присудок, або ж «*Ніч змінює день*»: у цьому випадку лексема *ніч* є підметом, а *день* – присудком.

У польській мові побудова речення є сталою. До прикладу, існує лише прямий порядок слів: розповідне речення починається з підмета (із залежними словами), а далі йде присудок (із залежними словами).

Щодо межі між простим та складним реченням, то в польській та українській мовах є певні відмінності. Якщо в українській мові речення стає складним, коли містить дві різні граматичні основи, поєднані сполучниковим або безсполучниковим зв'язком, то в польській мові все значно складніше, до прикладу: два присудки, що стосуються одного підмета та поєднані між собою єднальними сполучниками (які в українській мові трактуються як однорідні) згідно з польською синтаксичною традицією роблять речення складним, зокрема складносурядним.

Так, це відповідає граматичним нормам польської мови, однак, на наш погляд, такі правила не є логічними, адже сутністю складного речення є більше, ніж одна граматична основа, на відміну від простого. Вважаємо, що у трактуванні простих та складних речень польський синтаксис не є послідовним та чітким, а вимагає більш розширених правил.

Окрім порядку слів, сутністю простого речення також є його класифікації, зокрема за синтаксичним аспектом: за характером граматичної основи (односкладні, двоскладні та слова-речення), за наявністю головних членів речення (повні та неповні), за наявністю другорядних членів речення (поширені та непоширені), за наявністю чи відсутністю засобів ускладнення (ускладнені та неускладнені). Детальніше кожна із класифікацій описана в параграфі 2.1.

З огляду на вищезазначений аналіз, можна зробити висновок, що в обох мовах є низка спільного і відмінного, особливо щодо речення, зокрема простого.

Серед подібностей виокремлено те, що як у польській, так і в українській мовах речення розглядається як центральна синтаксична

одиниця, що має такі ознаки, як предикативність, модальність, граматична організованість, логічна сутність, семантична та інтонаційна завершеність, а також спільними для обох мов є класифікації речення відповідно до семантико-синтаксичного, формально-синтаксичного та комунікативного аспектів.

Втім, окреслено низку відмінностей, зокрема у визначенні межі між простим та складним реченнями.

Виявлено і розбіжності в порядку слів: в українській мові порядок слів більш вільний, хоча й виокремлюється на прямий та інверсійний, тоді як у польській структура речення більш стала, переважно використовується прямий порядок.

Таким чином, речення як синтаксична одиниця має складну структуру і різні аспекти, які важливо враховувати при його аналізі. А класифікація та особливості в українській та польській мовах відображають як спільні риси, так і унікальні відмінності кожної мови.

1.2. Історія дослідження простого речення в польській мові

Перша праця польського мовознавства, у якій було виокремлено розділ про синтаксис, – це «Gramatyka albo zasady języka polskiego, w których etymologia, składnia i pozostałe części wszystkie dokładnie są omówione; na użytek obcokrajowców wydana» Ф. Менінського, опублікована 1649 року в Гданську [57].

Так, у граматиці Ф. Менінського ще немає синтаксичного погляду на прості синтаксеми, але автор описує заперечні конструкції, порядок слів, що прямо стосується речення. Також у праці зосереджено увагу на вживання іменника з дієсловом у контексті членів речення. Незважаючи на відсутність опису простих речень та речень як таких, все ж вважаємо згадану граматичну працю досить новаторською в межах XVII століття, адже до цього синтаксис не виділявся авторами граматики як розділ мови.

Щодо мовознавчих праць XVIII століття, то серед них аналізу речення в контексті синтаксису не знаходимо, адже, як і в XVII столітті, в основі мовознавчих поглядів граматистів на синтаксис полягає зв'язок слів між реченнями, поєднання називного та знахідного відмінка іменника з дієсловом, прикметника з іменником, тобто можна стверджувати, що сутністю синтаксису як XVII, так і XVIII століть є словосполучення, тоді як згадки про речення в працях цього хронологічного відрізка не виявлено.

А вже в XIX столітті, зокрема 1864 року, виходить друком книга «Zasady gramatyki polskiej: o składni – dopełnienie. Dla użytku Szkoły Narodowej Polskiej» Р. Пьотровського, у якій наявні перші розвідки щодо простих речень, де автор описує структуру і типологію речень, зокрема їхній поділ на прості в значенні непоширених (*proste*) та поширених (*rozwinęte*) [61].

Примітно, що автор також виділяє члени речення: підмет, дієслівну зв'язку та присудок, що є ознакою простого непоширеного речення, а також означення (*przydatki*) і додатки (*dopełnienia*), що творять основу поширеного речення. Виділимо й авторську оригінальну термінологію, адже до цього назви членів речень нам не траплялися в граматиках польської мови.

За Р. Пьотровським, «як прості, так і поширені речення можуть бути неускладненими (*zdaniai pojedynczymi*): у них лише один підмет і один присудок» або ускладненими (*ściągniętymi*): мають, зокрема, один підмет і кілька присудків, наприклад, «*Siostra siedzi i czyta*», або кілька прикладок і/або кілька додатків, наприклад, «*Nie tylko zielony, ale i niebieski kolor jest dla oka przyjemny*»» [61, с. 39].

Варто зазначити, що такий погляд на синтаксис в аспекті речення у тогочасній польській граматичній традиції був досить новаторським, адже бачимо, що до цього автори мовознавчих праць розглядали цей розділ мови лише в контексті словосполучення. А також можна стверджувати, що синтаксичні засади Р. Пьотровського відмінні від сучасних, що стосуються, до прикладу, простих ускладнених речень із кількома присудками, які в

сьогоднішньому польському синтаксисі дорівнюють складносурядним реченням.

1870 року виходить друком праця Й. Камоцки «Praktyczny wykład nauki języka polskiego obejmujący źródłosłów, składnię i pisownię», у якій автор поділяє синтаксис на розділовий (аналітичний), завданням якого є відокремлення окремих частин речення, і збірний (синтетичний), що показує правила, за якими повинні створюватися речення, тобто йдеться про синтаксичні зв'язки між словами. Наша увага спрямована саме на перший розділ [45].

У розділі під назвою «Аналітичний синтаксис» автор переосмислює поняття синтаксису та його типи. Він також вводить поняття думки, що розуміється як «поєднання принаймні двох ідей: ідеї речі та атрибута, які ми пов'язуємо стверджувальним або заперечним чином».

Потім характеризуються члени речення, які поділяються на головні та другорядні (означальні й додаткові). До головних членів речення належать підмет і присудок (*opowiednik*), який може бути однослівним і двослівним — складатися з дієслівної зв'язки та прикметника (сучасний: іменна частина); що відповідає теперішньому поділу на дієслівні та іменні присудки.

Підмет може бути виражений іменником, прикметником, числівником, займенником, словом (дієсловом), дієприкметником, прийменником, прислівником, сполучником, вигуком, а також цілим реченням: «*Nie czyń drugiemu, co tobie niemiło, jest prawdziwie chrześcijańską zasadą*» [45, с. 104].

Функцію іменної частини присудка (предиката називного судження) можуть виконувати іменник, прикметник, числівник, займенник, інфінітив (невідмінюване слово) та прислівник.

Дієслівна зв'язка може бути явною, наприклад: «*Głębia morskiego oka jest niezmiernona*», неявною, до прикладу: «*Łąki i kwiatki (są) Boże, a nie (są) twoje*», або прихованою в іншому слові чи виразі: «*o jakżeś cudna, Śto-Jańska nosu*» [45, с. 104].

Означальні слова стосуються лише одного слова в реченні, а додаткові слова несуть додаткову інформацію про думку, що міститься в усьому реченні. «Найголовнішим додатком» є об'єкт речення – «особа чи предмет, на якому діє суб'єкт» [45, с. 106], що найчастіше з'являється в четвертому випадку, напр.: «*Matka uczy **dziecię***»; «*Ja zjadłam **jabłko***» (*dopełnienie bliższe / прямиий додаток*).

Означальні слова виражаються прикметником, займенником, числівником, дієприкметником та прислівником, наприклад, «*I **piękne** równianki układać zaczęła*»; «*Jeden **podróżny**, siedział w milczeniu na stronie*».

Додатками можуть бути й іменники в непрямих відмінках, а також прикметники, числівники, займенники та дієприкметники, напр.: «*Schowaj to **dla (kogo) głodnego***»; «*Nie gniewaj się **na (kogo? co?) mnie***». У сучасному синтаксисі вони відповідають непрямим додаткам. Прислівник також здатний виступати як додаткове слово, напр., «*Bardzo **lubię czarno** się ubierać*»; «*W oczach i duszy zrobiło się **ciemno***».

У розділі «Про поділ речень» речення класифікуються на головні (*główne*), підрядні (*podrządne*), сурядні (*współrządne*), вставлене, (*nawiasowe*) (?) і коротке, або ж скорочене (*skrócone*), а також прості (*proste*), складні (*złożone*), ускладнені (*ściągnięte*), поширені (*rozwinęte*) й непоширені (*nierozwinęte*) [45].

Зазначимо, що той же Р. Пьотровський, на відміну, від Камоцки, не виокремлював систематизацію дієслівної зв'язки, також у його граматиці в розділі синтаксису не описано якими частинами підмет та присудок можуть виражатися. Не знаходимо у праці Р. Пьотровського і детальної класифікації другорядних членів речення. Це свідчить про те, що з кожною мовознавчою розвідкою польський синтаксичний лад починає все більше і більше розвиватися.

Наступною мовознавчою працею, аналізованою нами, є «*Systematyczna składnia języka polskiego*» А. Красновольського, що видана 1897 року. В

історії польської граматичної думки ця розвідка є визначною тим, що вона повністю присвячена синтаксису [49].

До А. Красновольського ж інші граматисти описували синтаксис не так розширено і послідовно, а лише в межах одного параграфу граматики, поряд з орфографією, етимологією, морфологією та пунктуацією. Тобто це перший систематичний опис синтаксичної будови польської мови, починаючи від XVII століття, коли вперше про цей розділ польської мови почали згадувати у граматиках.

У вступі автор визначає такі основні синтаксичні поняття, як: синтаксис, речення, думка, присудок, складний присудок, підмет. Для нього синтаксис – це як вивчення структури речення, так і структура самого речення. Тому А. Красновольський визнає складність цього поняття і доповнює своє визначення зауваженням, що кожна мова має окремий синтаксис. На думку дослідника, речення – це «думка, виражена за допомогою дієслова у формі присудка» [49, с. 6]. Як бачимо, ключовим елементом цього визначення є поняття думки, тобто поєднання двох ідей, що належать одна одній.

Автор розрізняє підмет, тобто особу чи предмет, про які йдеться в реченні, і присудок, що виражає наше судження про підмет [49, с. 11]. Сила дієслівного присудка визначається його особовими закінченнями, а не змістом.

У вступі автор також подає класифікацію речень за формою та змістом. Він формально поділив речення за:

- 1) розумовою діяльністю мовця [49, с. 8];
- 2) зв'язком [49, с. 9];
- 3) констатацією чогось або заперечення чогось [49, с. 9].

До 1 групи належать такі речення: оповідальні (*Jestem szczęśliwy*), питальні (*Czy jestem szczęśliwy?*), бажальні (*Bodajbyś przepadł*).

Оповідні речення в свою чергу поділяються на безумовні (*Brat pisze*) та умовні (*Brat pisałby*).

Серед бажальних речень він виділяє: побажальні (*Obym był szczęśliwy!*) та наказові (*Bądź szczęśliwy!*).

Група 2 містить речення, що вказують на:

- а) реальність (*Jestem szczęśliwy*),
- б) необхідність (*Powiniennem być szczęśliwy*),
- в) можливість (*Mogę być szczęśliwym*).

Третю групу складають стверджувальні і заперечні речення [49, с. 8–9]. Хоча класифікація А. Красновольського деякою мірою відрізняється від сучасних поділів, вона є цілісною та впорядкованою відповідно до визначених автором критеріїв.

За змістом розрізняють два види речень: прості та складні. Не можна не помітити, що формальний поділ речень А. Красновольський ґрунтує на логічному критерії, а, класифікуючи їх за змістом, – за кількістю думок, які містяться в окремому реченні – у простому вона (думка) наявна один раз, а в складному реченні є принаймні дві думки.

Щодо головних членів речення, то ними є підмет і присудок, а другорядними – означники іменника (*określenia rzeczownika*), означники дієслова і прикметника (*określenia czasownika i przymiotnika*) та додатки (*dopełnienia*). Автор детально розглядає види різних членів речення, які він виокремлює, наводить їх численні приклади та надає багато додаткової інформації щодо правильності та семантики. Варто підкреслити, що це типова риса синтаксису А. Красновольського, яка представляє кожне обговорюване питання в найширшому вигляді та групує частини мови і речення за семантичною категорією.

Підмет автор поділяє на граматичний (виступає в називному відмінку), підмет за замовчуванням (зазвичай є особовим займенником, який можна підставити до присудка) та логічний.

А. Красновольський виокремлює також безпідметові речення, у яких у функції присудка можуть виступати дієслова в безособовій формі або

безособові вислови, детально описані ним і систематизовані на дві категорії: безособові слова матеріальних явищ та безособові слова людських дій.

У праці мовознавця присудок кваліфікується як простий або складений, тобто іменний, хоча автор не вживає такий термін безпосередньо, а говорить про іменний присудок, який супроводжується дієслівною зв'язкою. Граматист подає детальні правила використання дієприкметникових і субстантивних присудків, але найбільше уваги приділяє субстантивному предикату – він ретельно обговорює його функціонування в окремих випадках і його значення.

Субстантивний присудок може виступати в двох відмінках, зокрема в називному та в орудному. Перший відмінок використовується для позначення постійних (або відносно постійних) ознак предмета, таких як стать, національність, професія, ознаки, виражені особовим займенником, наприклад «*Ja jestem stara kobieta*».

Звідси часте вживання іменного присудка, вираженого в називному відмінку, у реченнях, що визначають ознаки суб'єкта, наприклад, «*Podobieństwo to nie tożsamość*». У свою чергу, нестійкі і метафорично виражені ознаки присудка виражаються іменником в орудному відмінку, наприклад: «*Sama obrona zapłatą tobie jest*».

До другорядних членів речення А Красновольський зараховує означники іменника, означники дієслова й прикметника, додатки. Означниками іменників можуть бути прикметники або іменники (*dawne miejsca, sobole ogony, srebrzyste zasłony*) і відповідають сучасній назві «означення».

Означники дієслова та прикметника описуються за допомогою терміна обставина (*okoliczność / okolicznik*). А. Красновольський розрізняє шість типів обставин: місця (*tu i ówdzie, tam*), часу (*zawsze, natychmiast*), причини (*zemdlał od gorąca, zmarł postrzałem*), мети (*pójść na wojnę, na grzyby pospieszył*), способу (*pomyślana głęboko, odpowiedz mi krótko*) і ступеню (*konie znużyły się*

bardzo, całkiem mi ręce zemdlaty). Кожен із зазначених типів ґрунтовно розглядається з погляду вживання різних частин мови як обставин.

Останній член речення, який аналізується А. Красновольським, це додаток. Загальний поділ додатків на прямі (*bliższe*) та непрямі (*dalsze*) збігається з сучасними синтаксичними класифікаціями. Крім того, прямі додатки мають свою градацію:

1. Пасивні – додаток є суб'єктом дії (*Kapłany i proroki i kaznodzieje rano, to jest pilno, budzi Pan Bóg*);

2. Наслідкові – об'єкт, виражений у додатку, виникає внаслідок дії (*Miłość rodzi zgodę*);

3. Матеріальні – додатки, що зображують процес творення предмета (*splatać włosy*).

Наведені вище класифікації ілюструють характерну аргументацію А. Красновольського, який намагається надати якомога більше деталей і додаткових відомостей у своїй праці, щоб реципієнт отримав повні знання про синтаксис польської мови, зокрема простого речення, а також пов'язані з нею питання польської мови. Знання різних синтаксичних явищ доповнюються численними коментарями про незвичні або менш поширені форми. Такий широкий спектр поданої інформації та її детальність підкреслює дидактичну мету видання, яке з успіхом могло б стати підручником для іноземців, які бажають вивчати польську мову.

Як бачимо, А. Красновольський намагається надати якомога більше синтаксичних правил, використовуючи індуктивний підхід, та описати їх.

На відміну від усіх попередніх ґраматистів, автор «Систематичного синтаксису польської мови» розглядає ширше коло ґраматичних питань, подає більш послідовні та детальні класифікації простого речення, членів речення. До прикладу, в попередніх ґраматиках були відсутні розширені поділи додатків та обставин, і загалом синтаксис простого речення описувався коротко, не так розширено, як в А. Красновольського.

На вивчення простого речення також спрямована була праця С. Шобера «Gramatyka języka polskiego», надрукована 1923 року [66].

Так, порівняно із А. Красновольським, С. Шобер у межах своєї праці присвячує синтаксису речення лише один розділ, але зазначимо, що і наведений ним аналіз є по-своєму новаторським. Зокрема, мовознавець проаналізував слова, розташовані поза реченням, тобто слова, які «не мають прямого зв'язку зі змістом речення» [66, с. 329]: вокативи, що називають «людей або предметів, до яких звертається мовець» [66, с. 329], вставні слова і речення, тобто такі, які «вказують на ставлення мовця до висловлюваного речення» [66, с. 329]. Дослідження синтаксем, які не є членами речень, а лише ускладнюють його, не було знайдено ні в праці А. Красновольського, ні в Й. Камоцьки, ні в Р. Пьотровського, що свідчить про авторське бачення та новаторський аналіз С. Шобера на тлі тогочасного синтаксичного ладу польської мови.

Наступною мовознавчою розвідкою, аналізованою нами, є «Gramatyka języka polskiego. Podręcznik szkolny. Z 19 rycinami w tekście, tablicą i mapą parzeczny» Т. Лера-Сплавінського та Р. Кубінського, датованою 1927 роком [52].

Щодо нового, чого не знаходимо в попередніх працях, то у граматиці цих авторів є пояснення вставлених конструкцій («*nie wchodzi właściwie w skład zdania, jest poza nim*»), а також мовознавці аналізують безособові речення [52].

І останньою, найбільш відомою працею, яка завершує синтаксичну епоху ХХ століття став «Zarys składni polskiej» З. Клеменевича, надрукований 1953 року [48].

У розвідці мовознавець найповніше описує типи речення: розповідне, питальне та спонукальне, уламкове (подібне до неповного), а також виділив та класифікував усі члени речення: підмет (*gramaryczny, logiczny, szeregowy, domyślny*); присудок (простий і складений), означення (якого є п'ять типів); додаток (дев'ять видів); обставина (дев'ять типів). Також автор аналізує

синтаксичні зв'язки у реченні – головний безпідметовий та головний безприсудковий, і виділяє форми предиката – активну, станову, пасивну та зворотну.

Однією із сучасних розвідок є «Wykłady z polskiej składni» Р. Гжегорчикової. У праці авторка висвітлює питання місця синтаксису в мовній системі, описує речення за семантичною та синтаксичною структурами; звертає увагу на роль ознаки модальності у простому реченні [44]. Також мовознавець аналізує багатопредикативну структуру, виражену простим реченням, в межах якої виділяє конструкції з дієприслівниковим зворотом.

Зазначимо, що «Wykłady z polskiej składni» – це праця, що не характеризує типи членів речення та класифікацію речень, а зосереджує більше увагу на створення пропозицій щодо новішого опису синтаксису польської мови з огляду на генеративну граматику.

Також зараз синтаксис простого речення в розвідках описують такі наукові, як: Г. Врубель [68], П. Збруг [70], М. Жабовська [71], А. Нагурко [58], Й. Патик [59], А. Слобода [63], К. Станковські [64], М. Стефанув [65].

Так, проаналізувавши дослідження синтаксису простого речення в польській мові від XVII століття до сьогодення, можемо стверджувати, що багато чого автори давніх граматики залишали поза увагою. Мовознавці не мали спільних поглядів на типи синтаксичних зв'язків, членів речення і способи їх вираження, тому й була відсутня єдина усталена класифікація.

Таким чином, праця Ф. Менінського, опублікована 1649 року, заклала основу для дослідження польського синтаксису, виокремивши синтаксис як окремий розділ у мовознавстві. Незважаючи на те, що синтаксис у той час ще не був розвинений до сучасного рівня, внески таких мовознавців, як Р. Пьотровський та Й. Камоцка, значно спряли його розвитку, зосереджуючи увагу на аналізі не лише словосполучень, а й речень, зокрема простих.

Протягом XVIII та XIX століть синтаксичні дослідження продовжували розвиватися, поступово переходячи від аналізу словосполучень до простого

речення. А. Красновольський, надрукувавши 1897 року працю «Systematyczna składnia języka polskiego», уперше запропонував повний систематичний опис синтаксису польської мови. Його робота охоплювала різні типи речень та їхню класифікацію, що стало важливим етапом у розвитку польського мовознавства.

У ХХ столітті аналіз синтаксису продовжився, а роботи С. Шобера, Т. Лера-Сплавінського та З. Клеменевича розширили розуміння синтаксичних структур польської мови. Особливо важливою була праця З. Клеменевича, який найповніше описав типи речень і скласифікував усі члени речення.

Сучасні розвідки, такі як «Wykłady z polskiej składni» Р. Гжегорчикової, зосереджуються на нових підходах до опису синтаксису польської мови, включаючи генеративну граматику.

Отже, дослідження простого речення в польській мові пройшло тривалий шлях розвитку від перших згадок про синтаксис до детальних класифікацій та аналізу структури простих речень. Проте існують певні розбіжності й прогалини в описах різних авторів, що вказує на потребу подальшого систематичного вивчення цього питання.

1.3. Вивчення простого речення в українській мові: історичний аспект

В українській мові у давніх граматиках до ХІХ століття розділ синтаксису як такого взагалі не виокремлювався. Початок його досліджень, зокрема, що стосується простого речення, ознаменований розвідками О. Потебні, який заклав учення про речення, його структуру і типи.

Послідовниками О. Потебні стали В. Коцовський та І. Огоновський, які 1894 року уклали працю з назвою «Методична граMATика української мови». У цій розвідці мовознавці виокремлювали розділ мови «Складня», тобто синтаксис, описували типи речень, зокрема речення просте (поєдинче), а

також виділяють члени речення: підмет, присудок, придатки, та якими частинами мови вони можуть виражатися, як-от: підмет – іменником, прикметником, числівником, займенником, дієсловом, прийменником, прислівником, сполучником (*злучником*), вигуком (*окликом*).

Щодо присудка, то автори зазначають: «В реченнях можуть бути присудками: дієслова (*пише*), імена (*поет, пильний*), а навіть і цілі звороти (*камінь голодами*). Коли присудком є якась інша частина мови, а не дієслово, то до такого присудка треба додати або догадатись при нім дієслова **бути**: *Шевченко був поет*». Дієслово *бути* автори називають злучкою. А речення, у яких підмет чи присудок опущені, називають *пропусковим (еліптичним)*. Також мовознавці звертають увагу і на поділ речень на ті, які містять розповідь, бажання, наказ, питання [16, с. 75].

«Також кожне речення може бути при тім або твердять, або заперечуюче. Коли в реченні, окрім підмету і присудка є ще і пояснюючі додатки, то таке речення зовемо розширеним», – стверджують граматисти. Пояснюючі додатки іменника автори називають *придатками прикметниковими* та *іменниковими*, дієслова та прикметника – *придатками прислівниковими* [16, с. 76].

На початку ХХ століття просте речення досліджували І. Огієнко [23; 24], В. Сімович [25], С. Смаль-Стоцький [29]. Але звернемо увагу на працю В. Сімовича «Практична граматики української мови», датовану 1918 роком.

В. Сімович у розвідці класифікує речення за змістом на розповідні (*оповідні*), питальні (*запитові*), спонукальні (*приказові*) та бажальні, а також зазначає, що усі ці речення можуть бути як стверджувальні (*притакливі*), так і заперечні. Щодо членів речення, то автор виділяє підмет, присудок серед головних, а з-поміж додаткових – предмет, прислівниковий додаток та прикметниковий додаток. Примітно, що мовознавець також виокремлює речення за наявністю чи відсутністю додаткових частин і ділить його на поширене і непоширене (*голе*) [25].

Також граматист описує безпідметові речення та вказує на випадки їхнього вживання: «Безпідметових речень уживається в укр. мові часто, і то 1) деколи при явищах природи (*Вечоріє. Блискає*), 2) після деяких присудків та присудкових виразів (*Щебетання, реготання оддалеки чути*), 3) у неособових висказах: а) коли не хочеться назвати того, хто робить, або із якихось причин не можна його назвати; б) коли говориться загально, або щось таке, що всім відоме; в) коли діячем являється якась немов таїна сила; г) у не особових мовних зворотах; г) в таких речення, де висказана якась пайка, де балакається про якусь частину, що її взято з цілого» [25, с. 281].

Цікавим є те, що автор згадує і про вставлені слова (речення), виділяючи з-поміж них такі види: 1) для висловлення чужих думок; 2) для відокремлення людини себе від інших; 3) для зазначення сумніву, непевності; 4) для ствердження чогось; 5) для звернення чиєїсь уваги на щось; 6) для вибачення. Також мовознавець описує стягненні (з кількома спільними членами речення) та пропускове (*еліптичні*) речення.

У середині ХХ століття просте речення описували у розвідках І. Білодід [1], Л. Булаховський [2], І. Кучеренко [19]. Зокрема, новаторськими були погляди саме І. Кучеренка, який у науковій розвідці «Речення з кількома присудками» не погоджується із загальноприйнятим судженням (у сучасних нормативних граматиках) про розуміння як простих – речень з однорідними присудками [6; 19].

Він здійснює зіставний аналіз теоретичних підстав, на яких базуються протилежні тлумачення цього синтаксичного об'єкта, наводить низку конкретних прикладів – і цим аргументує власний погляд на поєднання у таких реченнях кількох предикативних одиниць. На думку вченого, речення з однорідними членами необхідно вважати складними, оскільки в них виражаються кілька суджень самостійного характеру [6; 19].

Новим етапом у синтаксисі простого речення української мови стала праця «Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання» Н. Гуйванюк, М. Кобилянської, І. Слинька, видана 1994 року, в якій детально

та розширено описано місце простого речення в українському синтаксисі, до прикладу, звернено увагу на синтаксичні функції простого речення, скласифіковано речення за граматичною, семантичною та комунікативною будовою [28].

Також автори запропонували власну термінологію, що стосується односкладних та двоскладних речень, відповідно, назвавши такі синтаксеми одноядерними та двоядерними. Описують автори і комунікати простого речення, речення з сурядними рядами, з напівпредикативними зворотами, з суб'єктивно-модальними формами, із кличними комунікатами та їхніми варіантами. Зазначимо, що це найповніша граматична праця, у якій найдетальніше розглянуто як традиційні, так і проблемні питання синтаксису простого речення української мови [28].

На початку XXI століття, 2004 року, виходить друком розвідка К. Шульжука «Синтаксис української мови». К. Шульжук аналізує просте речення, його ознаки та аспекти вивчення, окрім традиційних типологій, подає і формально-структурну класифікацію простого речення, із-поміж другорядних членів речення (окрім додатків, обставин та означень) виділяє і парцельовані другорядні члени речення, описує сучасні підходи до класифікації другорядних синтаксем [35].

Також знаходимо у «Синтаксисі української мови» К. Шульжука аналіз еквівалентів-речень, зокрема слів-речень, незакінчених речень, звертань-речень [35].

З-поміж українських мовознавців, які звертають увагу на проблемні питання синтаксису простого речення, варто виокремити М. Вінтоніва [4], А. Загнітка [12], О. Новікову [22], Н. Торчинську [31; 32; 33], М. Торчинського [32; 33] та ін. До прикладу, щодо новітнього синтаксису простого речення в українському мовознавстві, то зразком цього є праця А. Загнітка «Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект», у якій автор розглядає типи синтаксичного зв'язку в реченні, диференціацію речень за власне-модальністю. Автор аналізує групи речень, типологію членів

речення та способи їх вираження як із традиційного погляду, так і за новітніми підходами.

У порівняльному аспекті крізь призму українсько-польських синтаксичних паралелей деякі аспекти простого речення досліджують І. Кононенко [15] та А. Кравчук [17; 18].

Отже, український синтаксис простого речення пройшов довгий шлях від відсутності окремого виділення синтаксису в давніх граматиках до детального дослідження його структури і типів у мовознавстві ХІХ–ХХІ століть. Праці таких лінгвістів, як О. Потебня, В. Коцовський, І. Огоновський, В. Сімович, І. Кучеренко, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська, І. Слинько, К. Шульжук та інших, дозволили розширити опис синтаксичних конструкцій української мови, запропонували нові підходи до класифікації та аналізу простого речення. Розвиток сучасного українського синтаксису простого речення є важливим кроком в еволюції мовознавства і глибшому розумінні та характеристиці структури і функціонування простого речення в українській мові.

2.СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

2.1. Класифікації простого речення

Просте речення є базовою синтаксичною одиницею у польській та українській мовах, що характеризується наявністю однієї предикативної основи. Класифікації простих речень у цих мовах мають багато спільного, але існують також деякі відмінності, зумовлені особливостями граматичної структури кожної з них. В обох мовах прості речення можна класифікувати за особливостями граматичної основи, наявністю чи відсутністю головних членів речення, наявністю чи відсутністю другорядних членів речення, а також за наявністю чи відсутністю засобів ускладнення. Проте деталі цих класифікацій, термінологія та деякі специфічні типи речень можуть відрізнятися, що робить порівняльний аналіз цікавим із лінгвістичного погляду.

За особливостями вираження предикативного зв'язку та граматичної основи речення поділяються на односкладні /однойдерні і двоскладні /двоядерні.

Двоскладним (*zdanie dwuczłonowe*), за І. Кононенко «кваліфікується речення, в якому предикативний зв'язок виражений за допомогою двох головних членів речення – підмета та присудка» [15, с. 607]. Зазначимо, що між ними існує реченнєво-предикативний синтаксичний зв'язок – координація.

Щодо односкладного (*zdanie jednoczłonowe*), то таким є речення, в якому граматична основа виражена за допомогою одного головного члена, який відповідно до своїх ознак уподібнюється до підмета або присудка двоскладного речення [15, с. 651].

Існує потреба в розширеному роз'ясненні, коли йдеться про класифікацію простих речень як двоскладних чи односкладних на основі

формально-граматичної характеристики в порівняльному аналізі української та польської мов. Система односкладних речень в обох мовах охоплює різні типи, які не завжди подібні за своєю структурою основних елементів і функціональних ознак. На відміну від українських, у польських реченнях, що містять дієслівні форми теперішнього й майбутнього часу, підмет-займенник, як правило, опускається, що змушує до паралельного розгляду таких речень, на кшталт означено-особових, неозначено-особових та узагальнено-особових, як умовного [15].

Щодо класифікації односкладного речення, то вона залежить від типу головного члена речення та його морфологічної належності. Згідно з цим односкладні речення поділяють на дієслівні та іменникові. До прикладу, означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, та інфінітивні синтаксеми кваліфікують як дієслівні, адже вони виражають дію, виконавець якоїсь словесно не виражений. Що ж стосується іменникових односкладних речень, то до них відносимо номінативні та генітивні речення. Варто зазначити, що деякі українські мовознавці, до прикладу, І. Вихованець [3], М. Скаб [26], відносять сюди ж ще й вокативні речення.

Розглянемо детальніше кожен із типів односкладного речення. Для наочності пропонуємо ознайомитися з порівняльною таблицею 2.1.

Таблиця 2.1. Порівняльний аналіз односкладних речень у польській та українській мовах

Тип односкладного речення	В українській мові	В польській мові
Означено-особове Zdanie określono- osobowe	Головний член виражений формою дієслова 1-ої або 2-ої особи теперішнього або майбутнього часу або наказового способу. Інформацію про пропущені займенникові форми (я, ми, ти, ви) можна	Що стосується конструкцій із формою дієслова 1-ої або 2-ої особи теперішнього та майбутнього часів, то такі речення у польській мові кваліфікуються як двоскладні повні, адже це особлива риса польських речень, при

	отримати завдяки особовим закінченням головного члена.	якій підмет-займенник пропущений, але зрозумілий з контексту відповідно до дієслівної форми присудка. Зазначимо, що в польській мові, як і в українській існують означено-особові речення дієсловом у формі наказового способу
Неозначено-особове Zdanie nieokreślono- osobowe	Головний член виражений дієсловом у формі 3-ої особи множини теперішнього чи майбутнього часу або у формі множини минулого часу і означає дію, яка здійснюється невизначеним суб'єктом.	У польській мові еквівалентами таких речень можуть бути: неозначено-особові речення, двоскладні речення з підметом-неозначеним займенником, двоскладні речення з невираженим підметом, двоскладне речення із складеним присудком, у якому зв'язкою виступають словоформи дієслів być або zostać, а іменна частина виражена дієприкметником або прикметником, безособове речення з головним компонентом – дієслівною формою на -no, -to, безособові речення з головним членом – зворотнім дієсловом [15].
Узагальнено-особове Zdanie uogólniono- osobowe	Головний член переважно виражений дієсловом 2-ої особи теперішнього або майбутнього часу і вказує на узагальнену особу. Узагальнено-особові речення в українській і польській мовах можуть також мати головний член у формі дієслова 1-ої особи множини теперішнього або майбутнього часу, 3-ої особи однини чи множини або	

	<p>словоформи наказового способу. Основна функція таких речень – вираження загальних суджень, уявлень соціуму про типові дії або стани, тому найчастіше узагальнено-особові речення фіксують серед прислів'їв [15].</p>	
<p>Безособове Zdanie bezosobowe</p>	<p>Головний член безособових речень називає дію або стан, що мислиться незалежно від активного діяча. Граматичного підмета у таких реченнях немає і не може бути. Принципи побудови безособових речень в українській і польській мовах єдині. Головний член безособового речення може бути виражений безособовим дієсловом, особовим дієсловом у безособову значенні, предикативною формою на -но/-то і словом категорії стану [15].</p>	
<p>Інфінітивне Zdanie bezokolicznikowe</p>	<p>Головний член виражений незалежним від інших членів речення інфінітивом. В українському мовознавстві поняття інфінітивних речень є дуже поширеним. Водночас інфінітивному реченню в одній із мов може відповідати конструкція іншої структури. Зокрема, семантика бажаності в українській мові передається за допомогою інфінітивної форми умовного способу [15].</p>	<p>Еквівалентами подібних українських речень стають або інфінітивні структури без умовної частки, або двоскладні речення з невираженим підметом. Також українським інфінітивним реченням можуть відповідати польські двоскладні речення зі складеним іменним присудком [15].</p>
<p>Номінативне</p>	<p>Головний член виражений іменником або субстантивом у формі називного відмінка.</p>	<p>У польській лінгвістиці номінативні речення називають невербальними еквівалентами речення (niewerbalnymi równoważnikami zdania), у які потенційно можна зарахувати присудок, виражений особовою</p>

		формою дієслова [15].
Генітивне	Головний член виражений іменником у родовому відмінку однини чи множини.	У польському мовознавстві поняття генітивних речень відсутнє.
Вокативне	Ці синтаксеми характеризуються вживання іменника в кличному відмінку однини в синтаксичній функції підмета. Виокремлюється опосередковано, деякими мовознавцями.	Виокремлення вокативних речень у польському синтаксисі нами не знайдено.

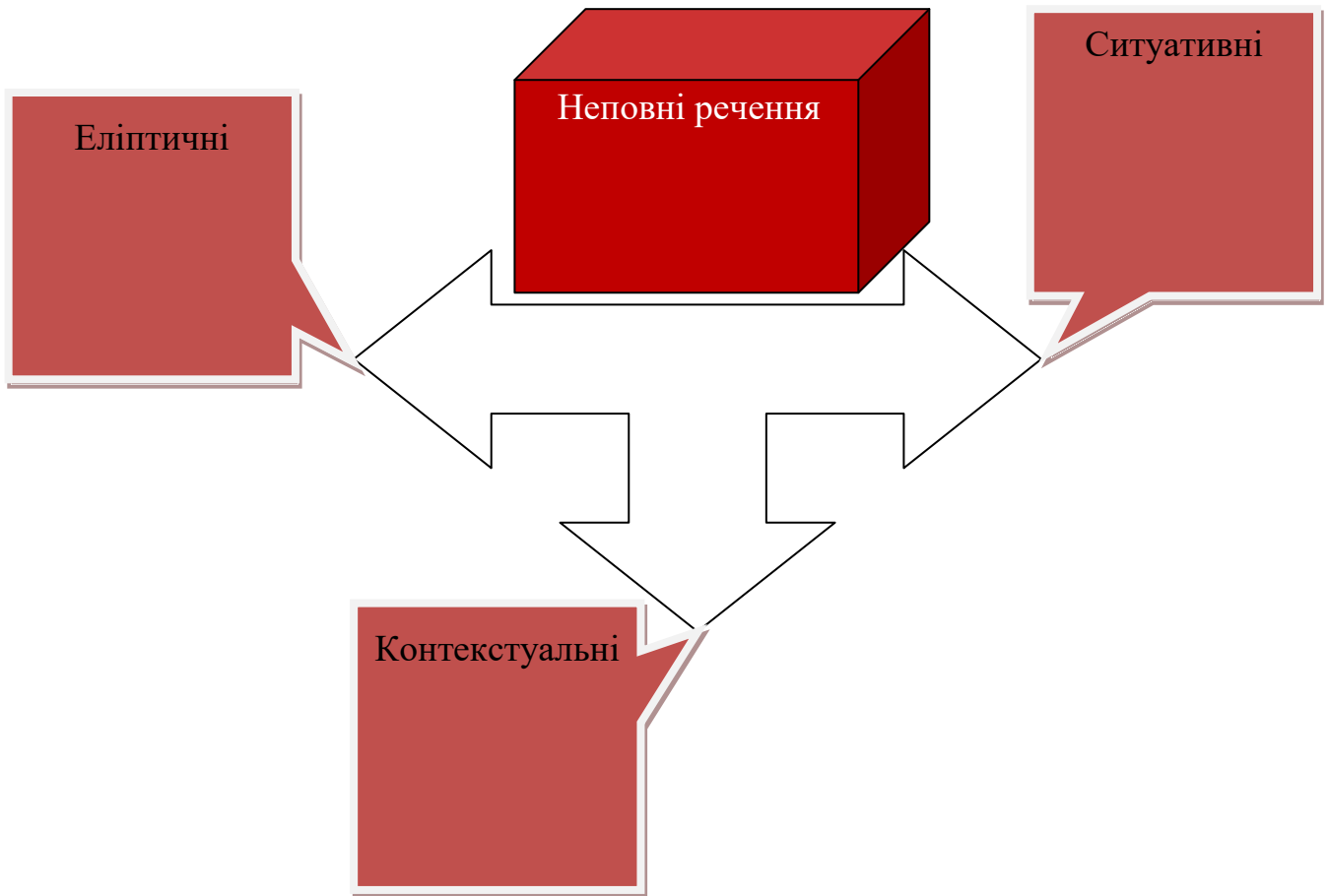
Також ще одним видом за типом граматичної основи є слова-речення, або нечленовані конструкції. На відміну від односкладних та двоскладних, які мають часткову або повну граматичну основу, нечленовані конструкції головного члена речення взагалі не мають, а складаються лише з одного слова. Тому, не маючи ані головних, ані другорядних членів речення, такі синтаксеми не виконують номінативної функції та містять у своїй структурі службові слова: частки, модальники, вигуки, звуконаслідувальні одиниці.

З огляду на відсутність чи наявність другорядних членів речення як у польському, так і в українському мовознавстві виокремлюють поширені та непоширені конструкції. У поширених реченнях наявний хоча б один другорядний член речення, тоді як основу непоширених конструкцій складають лише головні синтаксеми.

Іншою класифікацією простого речення є типологія за наявністю чи відсутністю головних членів речення, згідно з якою в обох мовах виділяють повні та неповні речення. Відповідно до польської термінології вони називаються «*zдания pełne*» та «*zдания niekompletne*». У повних реченнях наявні усі необхідні головні члени для вираження завершеної думки, тоді як в неповних пропущений один або кілька членів, хоч і їх можна зрозуміти з контексту або ситуації.

Для розуміння типології неповних конструкцій пропонуємо розглянути Схему 2.1.

Схема 2.1. Неповні речення

Зазначимо, що класифікація неповних речень як у польській, так і в українській мовах ідентична. Але у їхньому визначенні в обох мовах існують певні відмінності. Проаналізуємо, відповідно, кожен тип неповного речення за його особливостями.

У контекстуальному ж реченні опущені члени легко відновлюються з контексту, як правило, з попередньої синтаксеми. У цих реченнях можуть пропускатися як підмети, так і присудок. Також у контекстуально неповних двоскладних чи односкладних за наявності головних членів речення можуть бути відсутніми другорядні члени речення.

Ситуативно неповне речення – це тип конструкції, у якій пропущений член відновлюється за допомогою мовленнєвої ситуації. У цих структурах член речення не вживається з огляду на ситуацію мовлення, адже з неї він зрозумілий [11].

Еліптичні речення також є неповними реченнями, але їхня неповнота є мовною, а не мовленнєвою. Еліптичні речення являють собою особливий структурний тип простих речень. Це синтаксичні конструкції, у яких відсутній дієслівний присудок зрозумілий нам за змістом самого речення. Так, ці речення в мовознавстві розглядають як різновид неповних, але специфіка їхня полягає в тому, що вони семантично повні, тоді як структурно – неповні.

І останньою є класифікація простого речення за наявністю чи відсутністю засобів ускладнення, відповідно до якої речення поділяють на ускладнені та неускладнені.

Просте ускладнене речення – це синтаксема з сурядними рядами словоформ (однорідними членами речень), відокремленими членами, уточнювальними членами, звертаннями, вставними та вставленими конструкціями [11]. Відповідно, неускладнене речення кваліфікується як таке, в якому відсутні засоби ускладнення. Детальніше розглянемо засоби ускладнення в параграфі 2.3.

Узагальнюючи розгляд синтаксичних особливостей простого речення у польській та українській мовах, можемо зробити декілька важливих висновків.

По-перше, хоча обидві мови мають спільні основи в класифікації простих речень, їхні граматичні системи виявляють певні відмінності. Це проявляється як у термінології, так і в деяких специфічних типах речень. Зокрема, у польській мові підмет-займенник часто опускається, якщо є присудок, виражений дієслівними формами теперішнього й майбутнього часу, що не характерно для української мови.

По-друге, у класифікації односкладних речень спостерігаються певні розбіжності. Українська мова, наприклад, визнає такі типи речень, як вокативні та генітивні, які не знаходять прямого аналогу в польській лінгвістиці.

По-третє, класифікація простих речень за наявністю чи відсутністю головних членів речення, поширеністю, а також за наявністю засобів ускладнення має подібні основи в обох мовах, проте деталізація та інтерпретація можуть варіюватися. Важливою особливістю є відмінність у розумінні еліптичних речень, які в українській мові мають ширше застосування.

Отже, комплексний порівняльний аналіз цих аспектів дає можливість глибше зрозуміти структуру та функціональні особливості кожної мови, що робить цей аналіз важливим інструментом для лінгвістів.

Таким чином, зазначені відмінності відображають специфіку граматичної структури кожної з мов та особливості лінгвістичних традицій. Проведений аналіз демонструє, що, попри близькість мов, існують суттєві розбіжності у підходах до опису та класифікації простих речень, що має важливе значення для порівняльного мовознавства і може бути корисним для подальших досліджень у галузі слов'янського синтаксису.

2.2. Головні та другорядні члени речення

За визначенням Зенона Клеменсевича, підмет – це «część wypowiedzenia stanowiąca nadrzędnik związku orzekającego, którego podrzędnikiem just obęcna, domyślna lub dopuszczalna forma osobowa. Nazywa tego kogos lub coś, chyli przedmiot, który wykonuje jakąś czynność lub znajduje się w jakimś stanie w terażniejszości, przeszłości lub przyszłości. Podmiot stanowi podstawę gramatycznego kształtowania stosunków syntaksycznych w wypowiedzeniu» [48, с. 21].

У структурі простого двоскладного речення підмет виділяється за формально-синтаксичними ознаками. Йому властиві такі диференційні ознаки: ядерність (головний член речення), взаємозалежний зв'язок із присудком (член речення, поєднаний предикативним зв'язком), детермінація з присудком з боку синтаксичного часу і модальності [27].

У польській мові підмет виражається іменником (*rzeczownikiem*) або будь-якою частиною мови у функції іменника, а саме:

- *zaimkiem rzeczownikowym*, np. *ja, ktoś, cokolwiek, to*;

- *liczebnikiem rzeczownikowym*, np. *pięć, jedna trzecia*;

- *bezokolicznikiem* (інфінітив) jako nazwą czynności nie wskazanego sprawcy lub nazwą stanu nie wskazanego nosiciela, np. *Czytać jest pożytecznie*

- *przymiotnikiem*, *przymiotnikowym zaimkiem*, *liczebnikiem*, *imienosłowem*: *Ubogi prosił o jałmużnę* (*Убогі просять милостиню*); *Nasi zwyciężają* (*Наші перемагають*); *Dwunasta wybiła*.

- *przysłówkiem*, *przysłówkowym zaimkiem*: *Wczoraj było przyjemniejsze, niż dziś, inne: Ale jest wyrazem. – Przy jest przyimkiem. – Ach jest wykrzyknikiem* [38, с. 21].

Також варто зазначити, що у польській мові, на відміну від української, простий підмет може виражатися іменником або субстантивом не лише у називному відмінку, а й у родовому [8].

Відповідно до класифікації З. Клеменевича, у польській мові розрізняють кілька типів підмета:

1. **Gramatyczny** – слово в називному відмінку поєднується з дієсловом у третій особі; це найпоширеніша конструкція в групі підмета.

2. **Logiczny** – завжди виступає в родовому відмінку і поєднується з дієсловами, що означають відсутність, зменшення або збільшення чогось-небудь.

3. **Szeregowy** – це кілька слів, пов'язаних між собою в системі координат, які можуть бути з'єднані сполучником або утворювати ряд без сполучника. Вони вказують на особу, яка виконує дію.

4. **Domyślny** – такий підмет не виступає безпосередньо як окреме слово, але його можна впізнати за флексійним закінченням дієслова. Варто зауважити, що у формах 1-ї та 2-ї особи обох чисел можливо завжди зрозуміти відповідний особовий займенник (ja, ty, ty, wy), який відтворює підмет за замовчуванням [48, с. 22].

Складеною формою підмета у польській мові є тісний граматичний зв'язок іменника, який стоїть у родовому відмінку, з числівником чи числівниковим займенником у називному відмінку, що відповідає українському складеному синтаксично неподільному підмету з кількісним значенням [8].

В українській мові, на відміну від польської, типології членів речення приділяється набагато більше уваги. Наприклад, підмет поділяється на простий і складений. Простий підмет може виражатися такими частинами мови, як іменник у Н.в., кількісний числівник у Н.в., узагальнено-предметний займенник у Н.в., субстантивований прикметник та дієприкметник у Н.в., субстантивований узагальнено-якісний займенник у Н.в, субстантивований порядковий числівник у Н.в., інфінітивом, вигуком [8].

Щодо складеного підмета, то І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, Н. Ф. Кобилянська в праці «Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання» складені підмети членують на два основні типи: 1) ті, які виражені синтаксично неподільними словосполученнями; 2) ті, які виражені семантично неподільними словосполученнями [28].

Синтаксично неподільні словосполучення бувають із кількісним значенням, зі значенням вибіркості і значенням сумісності.

Семантично неподільні підмети складаються із головного слова, що має послаблену комунікативність, і залежного слова з повною сумісністю. Серед них виділяють такі моделі: сполучення слів *початок, середина, кінець* із часовими назвами, сполучення слова-метафори з іменником (образна характеристика підмета), сполучення займенників *хтось, щось* і

прикметникової форми; складні власні назви; фразеологізми; предикативні одиниці, що субстантивуються.

Другим головним членом речення є присудок і З. Клеменевич визначає його як: «najważniejszą częścią zdania. Zwykle wyraża ją czasownik w formie osobowej. Dzięki orzeczeniu dowiadujemy się o czynnościach, zdarzeniach i stanach, które ktoś wykonuje lub im podlega» [48, с. 25].

Існує три типи присудків у польській мові:

1. Дієслівний – виступає у формі одного слова, хоча може містити розширені граматичні форми дієслова, зокрема й безособові.

2. Іменний – складається з двох частин: зв'язки та присудка. Зв'язкою може бути особова форма дієслова «być» («zostać / zostawać», «stać się / stawać się») або допоміжне слово «to». Присудок зазвичай виражається прикметником (або дієприкметниковим зворотом), займенником, числівником, прислівником, а також іменником (який стоїть після дієслівної зв'язки завжди має форму орудного відмінка).

3. Складений – складається щонайменше з двох дієслівних форм; перша – модальні дієслова: można, trzeba, warto, należy, powinno się, winno się; друга – будь-яке дієслово у формі інфінітива [48, с. 26].

В українській мові за будовою присудки поділяються на прості та складені: дієслівні й іменні.

Простий присудок характеризує дію, стан, ознаку підмета, виражається одиничним словом і поділяються на власне дієслівні та вигуково-дієслівні [11].

Складений присудок виражається повнозначним словом, що вказує на основне лексичне значення, та допоміжними словами, які в основному вказують на граматичне значення. Такий присудок постає як аналітична форма, у якій вираження лексичного та граматичного значення розподілено між компонентами, тобто лексичне значення виражається в основній частині, а граматичне (предикативне) значення – в допоміжній частині і, відповідно, є двох типів: складений дієслівний та складений іменний [11].

Складений дієслівний присудок виражається сполученням інфінітива з особовими формами дієслова, які мають фазове або модальне значення, тоді як іменний присудок містить дієслівну зв'язку та іменну частину [11].

Із-поміж другорядних членів речення як у польській, так і в українській мовах виділяють додаток, означення та обставину. Проаналізуємо спочатку додаток.

У слов'янському мовознавстві за будовою додатки поділяють на прості, що виражаються одним словом, та складені, які виражені двома словами.

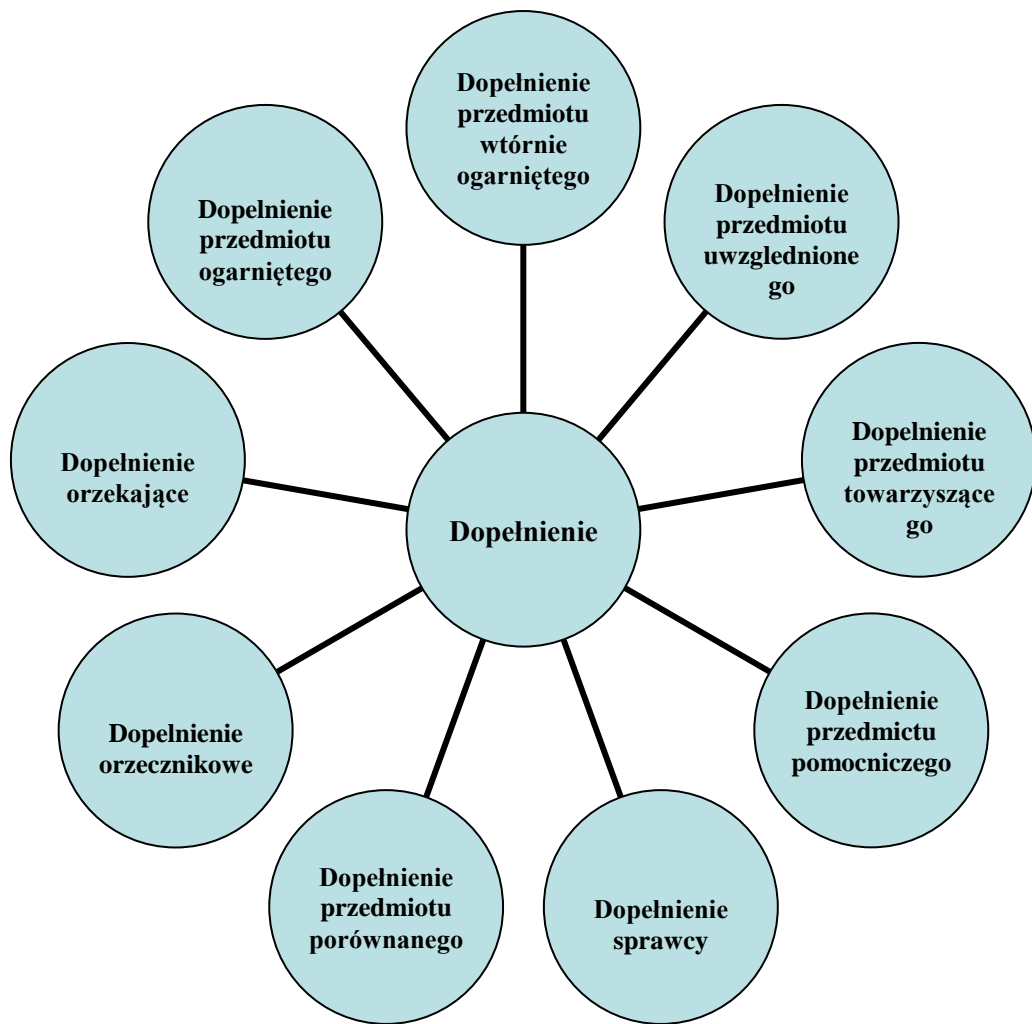
Відповідно до формального аспекту, то в сучасній польській та українській лінгвістиці виокремлюють два типи додатка – прямий та непрямий. Такий поділ залежить насамперед від специфіки керування у підрядному словосполученні з об'єктними відношеннями.

Прямий додаток (*dopełnienie bliższe*) означає об'єкт, на який безпосередньо переходить чи спрямовується дія присудка. Значимо, що такий додаток завжди вживається лише з перехідним дієсловом [15].

Непрямий додаток (*dopełnienie dalsze*) – це об'єкт, на який безпосередньо не спрямована дія. У реченні залежний від неперехідних дієслів. Перш за все, визначальним для непрямого додатка є його вираження формами непрямого відмінка, крім знахідного. Прийменникові та безприйменникові є двома типами непрямих додатків. В обох мовах також існують додатки, що виражаються інфінітивом [15].

У польській мові існує також класифікація додатків за їхньою семантикою. Пропонуємо розглянути Схему 2.2.

Схема 2.2. Класифікація додатків за семантикою у польській мові

Наступним членом речення, який виділяють як в українському, так і в польському мовознавстві, є означення (*przydawka*). Означення в лінгвістиці визначається як другорядний член речення, що служить для граматичного вираження ознаки предмета і відповідає на питання *jaki?/який?*, *czyj?/чий?*, *który?/котрий*, *w ilu?/у скількох?* [15].

Відповідно до способу підрядного зв'язку означення поділяють на узгоджені та неузгоджені.

Узгоджене означення характеризується тим, що стоїть у тому ж роді, числі та відмінку, що й означуване слово. Така синтаксема може виражатися прикметником, що узгоджується з означуваним іменником у роді (в однині), числі і відмінку або ж у числі і відмінку; займенником прикметникової

форми, дієприкметником, порядковими і кількісними числівниками, а також прикметниковими та дієприкметниковими зворотами [28].

Неузгоджені означення кваліфікуються як залежні компоненти, що найчастіше репрезентуються формами непрямого безприйменникового та прийменникового відмінків.

У польській мові, окрім типології за формою підрядного зв'язку, існує також поділ означення за семантичними критеріями. Зокрема, в праці З. Клеменевича знаходити такі типи означення: *przydawka właściwościowa* /якісне означення, яке поділяється на шість видів (*przydawka charakteryzująca* /означення властивості, *przydawka przynależnościowa* /присвійне означення, *przydawka wyodrębniająca*/означення виокремлення, *przydawka ilościowa* /кількісне означення, *przydawka imiesłowowa* /дієприкметникове означення, *przydawka pytająca* /питальне означення), а також виокремлюються ще чотири типи означення, вже за відношенням з означуваним словом у реченні: *przydawka dopełniająca* / означення додатка, *przydawka okolicznościowa* /означення обставини, *przydawka podmiotowa* /означення підмета, *przydawka orzekająca* /означення присудка [48]. Зазначимо, що кожен підтип означення поділяється також на окремі свої класи.

Також із-поміж видів означення в польсько-українському мовознавстві виокремлюють прикладку. Ця синтаксема визначається як форма синтаксично залежного іменника, яким позначається якість-властивість або ж родова ознака синтаксичного панівного (пояснювального) слова [12].

Втім прикладка в українській і польській мовах може стояти у тому ж відмінку, що й основний іменник. Між головним словом та прикладкою встановлюються апозитивні відношення. Так, прикладка та означуване слово називають один і той самий референт, але в різних аспектах. Підкреслимо, що в польській мові прикладки оформлені своєрідно. До прикладу, сполучення двох іменників, як правило, пишуться без дефіса (на відміну від української мови) [15].

Ще одним другорядним членом речення є обставина.

Як у польській, так і в українській мовах обставини виражаються:

- прислівником,
- дієприслівником або дієприслівниковим зворотом,
- іменниковими/ займенниковими словоформами (без прийменника або з прийменником).

В обох мовах класифікація обставини ідентична, її поділяють на такі типи:

1. Обставина місця (*okolicznik miejsca*) – передає семантику місця реалізації дії, напрямку руху, локалізації ознаки.

2. Обставина часу (*okolicznik czasu*) – дає часову характеристику дії, стану, ознаки.

3. Обставина способу дії (*okolicznik sposobu*) – передає якісну оцінку, характеристику дії та означають спосіб її здійснення

4. Обставина міри та ступеня (*okolicznik miary*) – передає міру та ступінь вияву дії чи ознаки.

5. Обставина причини (*okolicznik przyczyny*) – вказує на причину виникнення, тривалості, завершення дії чи ознаки.

6. Обставина мети (*okolicznik celu*) – вказує на мету дії або вияву ознаки

7. Обставина допусту (*okolicznik przyzwolenia*) – вказує на умову, всупереч якій відбувається дія або виявляється ознака.

8. Обставина умови (*okolicznik warunku*) – вказує на умови, за яких може відбуватися дія або ознака [48].

Отже, незважаючи на спільну для польської й української мов класифікацію членів речення, все ж простежуються певні відмінності: підмет в українській мові виражається переважно іменником у називному відмінку, а в польській може бути також у родовому; класифікація присудків в українській мові детальніша, ніж у польській (в українській виділяють прості, складені та складні присудки, тоді як у польській – лише дієслівні, іменні та складені); типологія додатків у польській мові включає значеннєвий аспект, чого немає в українській; означення в обох мовах поділяються на

узгоджені та неузгоджені, а у польській мові існує додаткова класифікація за семантичними критеріями.

Загалом, українська мова демонструє більш детальний підхід до класифікації членів речення, особливо в аспекті присудків та підметів. Польська ж мова має деякі унікальні особливості, як-от можливість вираження простого підмета родовим відмінком та більш розгалужена семантична класифікація додатків та означень.

Таким чином, головні та другорядні члени речення відіграють важливу роль у структурі простого речення, визначаючи його граматичні та семантичні характеристики. Розуміння їхньої функції та особливостей є ключовим для аналізу та побудови синтаксичних конструкцій у польській та українській мовах.

2.3. Засоби ускладнення

Хоч і в польській граматичній традиції ускладнене речення здебільшого не виділяється, а його розгляд здійснюється в межах теорії простого поширеного речення, але явище ускладнення простого речення притаманне як українській, так і польській мовам, і воно відбувається шляхом уведення в елементарну структуру речення додаткових компонентів – однорідних членів речення, відокремлених членів, вставних і вставлених конструкцій, звертань, уточнювальних членів речень тощо.

Українській і польській мовам притаманні різні типи ускладненого речення – з однорідними членами, відокремленнями, уточнювальними членами речення, вставними та вставленими конструкціями, звертанням. Та все ж кваліфікація подібних побудов як в українському, так і в польському мовознавстві далеко не ідентична; зокрема, остаточно не визначена природа речень з однорідними присудками та підметами, нечітко розрізняються однорідні й неоднорідні означення, речення із відокремленням можуть

розглядатися як двопродикативні, деякі складносурядні речення трактуються як прості ускладнені тощо [15].

Однорідними називаються члени речення, які тотожні за своєю синтаксичною функцією, поєднуються між собою сурядним зв'язком і стосуються спільного члена речення [11].

В українській мові однорідними можуть бути як підмети, так і присудки, означення, обставини, додатки. У польській мові, до прикладу, немає однорідних присудків, адже за граматичною традицією, синтаксема з двома присудками, що навіть стосуються лише одного підмета, – це вже складне речення (*zdanie złożone*). Також існує певна відмінність і в однорідних підметових конструкціях. Зокрема, у польській мові ряд підметів, що стосуються одного присудка, не є однорідними та засобом ускладнення (зауважимо, що присудок стоїть у множині), тобто в польській граматиці така синтаксема розглядається як *podmiot szregowy*, а якщо ж присудок в однині, незалежно від позиції, тоді підмети також не будуть однорідними, а кваліфікуватимуться як окремі граматичні основи.

Якщо в українському мовознавстві поділ на однорідні та неоднорідні означення відбувається досить послідовно, то в польській граматичній і пунктуаційній традиції немає їх чіткого, послідовного розмежування. Сполучення означень з одним субстантивом у польській науковій літературі витлумачуються не через поняття однорідності / неоднорідності, а через кваліфікацію їх як таких, що пов'язані сурядним зв'язком (*zespół współrzędny*), і таких, що з'єднані без сурядного зв'язку (*zespół niewspółrzędny*) [15].

Різниця між неоднорідністю та однорідністю може визначатися як на формально-граматичній, так і на семантико-поняттєвій основі. У формальному плані неоднорідні означення об'єднуються в синтагму з підрядним зв'язком, однорідні – із сурядним. Неоднорідні означення не вимовляються із типовою для однорідних перелічувальною інтонацією (іншою при наявності протиставних і розділових сполучників). Саме з

інтонацією пов'язане важливе граматичне розрізнення неоднорідних та однорідних означень у польській мові [15].

Відокремленими називаються другорядні члени речення, які доповнюють основну думку речення, у вимові виділяються інтонацією і паузами, а на письмі – розділовими знаками для посилення їхньої смислової ролі [11]. Серед таких синтаксем мовознавці виділяють відокремлену обставину, відокремлене означення, відокремлена прикладку та відокремлений додаток.

Порівняльний зворот та уточнювальні конструкції також є ще двома видами відокремлених членів речень.

Вставними називаються синтаксичні конструкції, які членами речення не виступають, граматично з ними не пов'язані і виражають ставлення мовців до висловленої думки або характеризують спосіб її оформлення [11].

За значенням вставні конструкції поділяють на групи, які вказують на:

1) модальну оцінку (впевненість, невпевненість, можливість, неможливість, сумнів): *безумовно / zapewne, без сумніву / bez wątpienia, звичайно / oczywiście, ясна річ / rzecz jasna, мабуть / chyba, можливо / możliwe, здається / zdaje się, wydaje się.*

2) емоційну оцінку (радість, співчуття, здивування, застереження): *на щастя / na szczęście, на жаль / niestety, на сором / za wstyd, як на зло / jak na złość.*

3) порядок думок, їхній зв'язок, логічну послідовність: *по-перше / po pierwsze, по-друге / po wtóre, наприклад / na przykład, отже / zatem, зокрема / w szczególności, повторюю / powtarzam.*

4) джерело повідомлення: *кажуть / mówiąс, як кажуть / jak mówią, на їхню думку / ich zdaniem, по-моєму / moim zdaniem.*

5) привернення уваги співрозмовника: *чуєте / słyszycie, повірте / uwierzcie, уявіть собі / wyobraźcie sobie, зверніть увагу / zwróćcie uwagę, будь ласка / proszę, прошу вас / prosze Pana/Pani, даруйте / przepraszam.*

Вставленими називаються такі конструкції, які вживаються для доповнення, роз'яснення чи уточнення предметного змісту речення. Ці конструкції містять потужний стилістичний потенціал, оскільки вони створюють враження незапланованих задалегідь (спонтанних) повідомлень або доповнень до основної думки речення. Зазначені синтаксичні компоненти за типом семантики поділяються на такі різновиди: з уточненням, з додатковим поясненням, з доповненням, порівняльні, з принагідним зауваженням, з посиланням на джерело цитування [11].

Зауважимо, що українській мові вставні слова в реченні виділяються з обох боків комами, а вставлені конструкції – тире або беруться в дужки. Вставлені слова й речення можуть також братися в дужки. У польській ж мові вставні слова зазвичай не відділяються розділовими знаками, а виокремлення вставлених синтаксем не є обов'язкове.

Ще одним засобом ускладнення, дослідженим нами, є звертання (zwroty).

За енциклопедією «Українська мова», звертання – це «інтонаційно виділений компонент речення, що називає істоти або персоніфіковані предмети, до яких адресовано мовлення» [34, с. 184].

В уживанні звертань в українській і польській мовах є певні відмінності. В українській мові використання кличного відмінка надалі поширюється, у польській мові спостерігається звуження сфери вживання вокативів. А в польському синтаксисі все більше зростає тенденція до використання номінатива в звертаннях.

Таким чином, український та польський синтаксичний лад мають чимало паралелей у межах простого ускладненого речення, зокрема наявність однорідних членів, відокремлених членів, уточнювальних конструкцій, вставних і вставлених компонентів, звертань.

Водночас існують і певні розбіжності, зумовлені особливостями граматичних традицій досліджуваних мов, до прикладу: відсутність у польській мові однорідних підметів та присудків, невизначеність правил

розмежування однорідних та неоднорідних означень, на відміну від української мови, у якій вони більш чітко та послідовно виокремлені, довільність пунктуації у польському синтаксисі щодо засобів ускладнення, тоді як в українській вони обов'язково відділяються з обох сторін розділовими знаками (здебільшого комами).

3. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

3.1. Синтаксична структура простого речення в романі Вітольда Гомбровича «Ferdydurke»

3.1.1. Продуктивність речень у польському художньому дискурсі

Для визначення продуктивності різних типів простого речення в польському дискурсі обрали роман «Ferdydurke» Вітольда Гомбровича. В оригіналі нарахували 1920 простих констуркцій, тоді як в українськомовному перекладі (перекладач – Андрій Бондар) – 2184.

Така різниця у кількості простих синтаксем в обох варіантах тексту пояснюється тим, що речення з однорідними присудками в українській мові у польській мові кваліфікуються як складносурядні або складні безсполучникові речення. Іншою ж причиною є використання непрямого перекладу при передачі синтаксичних конструкції українською мовою. Але прийоми, використані перекладачем, описані в параграфі 3.2.

Скласифікуємо прості речення, вжиті в романі В. Гомбровича «Ferdydurke», відповідно до їхніх типів.

За типом граматичної основи в оригіналі тексту знаходимо 1511 двоскладних речень, 366 – односкладних та 43 – нечленовані конструкції. Відповідно переклад містить 1520 двоскладних одиниць, 621 односкладне речення та 43 нечленовані конструкції.

Наведемо приклади вживання односкладних речень:

-означено-особові: «*Ale, słowo honoru, nikogo nie zachwycą*» [43, с. 77] / «*Але, слово честі, нікого не захоплює*» [9, с. 92];

-неозначено-особові: «*Tak daleko między nimi zaszło?*» [43, с.182] / «*Так далеко між ними зайшло?*» [9, с. 200];

-безособові: «*Ale spokojnie, spokojnie...*» [43, с. 144] / «*Але спокійно, спокійно...*» [9, с. 169];

- інфінітивні: «*Walczyć aż do upadłego!*» [43, с. 63] / «*Боротися до останнього!*» [9, с. 80];

-номінативні: «*Sentymentalista parobczański!*» [43, с. 88] / «*Парубоцький сентименталіст!*» [9, с. 102];

-вокативні: «*Вікторе!*» [9, с. 176].

Поширені речення характеризуються високою частотою вживання (1733 одиниці в перекладі та 1482 в оригіналі). Розглянемо кілька прикладів: «*W połowie drogi mojego żywota pośród ciemnego znalazłem się lasu*» [43, с. 10] / «*На середині мого життєвого шляху я опинився серед темного лісу*» [9, с.14], «*W istocie, stan ten nie mógł trwać wiecznie*» [43, с. 11] / «*Справді, цей стан не міг тривати вічно, підпільно сприяючи своїм ворогам?*» [9, с. 15], «*Dokąd zajdę na tej drodze?*» [43, с. 18] / «*Куди заведе мене ця дорога?*» [9, с. 25].

Непоширені ж конструкції використовуються автором значно рідше. Таким знаходимо 451 одиниця в перекладі та 438 в оригіналі. Така різниця між продуктивністю обох типів речення свідчить про частіше використання поширених, ніж непоширених речень.

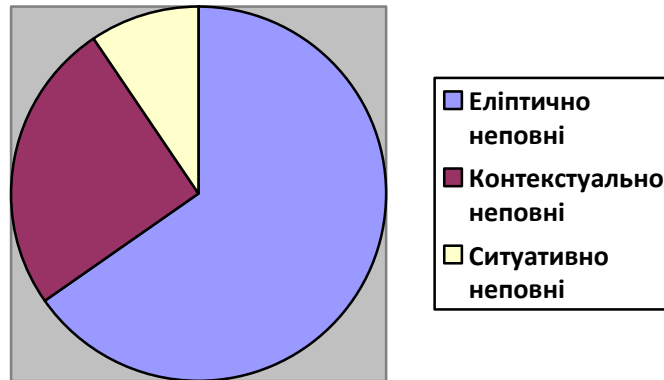
Що стосується повних та неповних конструкцій, то в оригіналі роману знаходимо перших 1773 одиниць, а других – 147. У перекладі ж знайдено 2036 повних речень та 148 – неповних. Різниця досить суттєва, що свідчить про значно ширше вживання В. Гомбровичем саме повних конструкцій.

Із-поміж неповних речень найбільшу частку складають еліптичні – 67, 3 %: «*– Czyżby nareszcie zwykły chłopiec?*» [43, с. 208] / «*– Невже нарешті звичайний хлопець?*» [9, с. 225], «*Od dziś – u pani Młodzikowej twoje miejsce*» [43, с.102] / «*Відтепер – твоє місце в пані Млодзякової*» [9, с. 117].

Меншою продуктивністю характеризуються контекстуальні – 23, 1%: «*Przede wszystkim zerwijcie raz na zawsze z tym słowem: sztuka, a także z tym drugim: artysta*» [43, с. 79] / «*Передусім порвіть ви раз і назавше з цим словом: мистецтво, а заодно і з другим: митець*» [9, с. 93].

Ситуативних речень у тексті знайдено найменше, тобто 9,6 %: / «*No, a co Pylaszczkiewicz najlepiej opanował?*» «*Konrada Wdlenroda?*» [43, с. 132] / «*Ну, і що Пиляшкевич найліпше опанував?*» «*Конрада Валенрода?*» [9, с. 147].

Діаграма 3.1. Показник видів неповного речення

За типом наявності чи відсутності засобів ускладнення в оригіналі досліджуваного роману ускладнених речень вжито 428, а неускладнених – 1492, тоді як у перекладі використано 685 ускладнених одиниць і 1499 – неускладнених.

Для унаочнення результатів пропонуємо розглянути таблицю 3.1.

Таблиця 3.1. Продуктивність простих речень

Продуктивність простих речень		
Типи речення	Оригінал	Переклад
Двоскладні	1511	1520
Односкладні	366	621
Нечленовані конструкції	43	43
Поширені	1482	1733
Непоширені	438	451
Повні	1773	2036
Неповні	147	148
Ускладнені	428	685

Неускладнені	1492	1499
Разом:	1920	2184

3.1.2. Головні та другорядні члени речення

Члени речення – це фундаментальні будівельні блоки простого речення в художньому творі, які дозволяють автору створювати змістовні та структуровані висловлювання. Кожен із них, чи то головні, чи то другорядні, відіграє унікальну роль у формуванні думки. Підмет і присудок утворюють ядро речення, навколо якого групуються інші елементи. Додатки розширюють дію, означення надають яскравості й деталізації, а обставини створюють контекст, у якому розгортається висловлювання. Разом вони утворюють гармонійну синтаксичну конструкцію, де кожен елемент доповнює інші, створюючи багатогранну картину авторської думки.

Підмет є ключовим елементом, який допомагає зрозуміти, про кого або про що йде мова в реченні. Без підмета речення втрачає свою змістову завершеність, адже саме підмет визначає суб'єкт дії або стану, створюючи тим самим чітку і зрозумілу комунікативну структуру висловлювання.

Що стосується оригіналу, то здебільшого автор вживає саме підмет *domyślny*, адже це є особливістю специфіки польських простих речень: «*Dokąd zajdę na tej drodze?*» [43, с.18], «*I cofali się o krok*» [43, с. 37], «*Bez ciebie nie damy rady!*» [43, с. 89], «*Teraz jesteś znowu nasz, nasz dawny Miętus!*» [43, с. 120], «*Nareszcie mogłem jej dotykać!*» [43, с. 164], «*Musiałem obmyślić plan akcji*» [43, с. 79], «*Wyszła na miasto*» [43, с. 83].

А підмет *gramatyczny*, що є еквівалентом українського простого, письменник використовує в тих реченнях, де присудок потребує конкретизації: «*Lecz wśród uczniów przemowa jego wywołała konsternację*» [43, с. 120], «*Lecz Syfon, podrażniony, przyłapał go w tym*» [43, с. 122], «*Wreszcie rozległy się szepty*» [43, с. 126].

Logiczny – тип підмета, вираженого іменником у родовому відмінку з присудком у формі безособового дієслова нема / немає (nie ma), що взагалі не притаманний українській мові, але наявний у польському традиційному синтаксисі, вживається в двоскладних повних реченнях, які є еквівалентами односкладним безособовим українським синтаксичним одиницям: «*Czy już niema w was wcale krwi?*» [43, с. 99], «*Naprzód – tu niema parobka*», «*Niema trzydziestaka!*» [43, с. 140].

Іншим видом підмета, що вжитий В. Гомбровичем у тексті, є szeregowy, який подібний до українських однорідних підметів. Він використовується письменником значно рідше, ніж усі інші вищезгадані: «*Następnego ranka zeszliśmy się, Roklewski, Poklewski i ja z Profesorem u łóża chorej pani Filidor*» [43, с. 168], «*A to dopiero dzikość, śmiałość, tupet powojennego rozpasanego pokolenia*» [43, с. 32].

А форма граматичного зв'язку іменника в родовому відмінку з числівником чи займенником у називному відмінку представлена в романі такими прикладами: «*Trzydzieści lat!*» [43, с. 87], «*– Oho, cztery złote*» [43, с. 134].

Відповідно до класифікації в українській мові підмет є простим та складеним, складений же поділяється на синтаксично неподільний та семантично неподільний. Простий підмет у тексті виражається (82, 4 %):

–іменниками: «*Однак серед учнів його промова викликала спантеличення*» [9, с. 128], «*Однак Сифон, роздратований, упіймав його на цьому*» [9, с. 130], «*Нарешті розлігся шепіт*» [9, с. 134];

–займенниками: «*Мабуть, я занадто поважно ставився до поваги, занадто переоцінював дорослість дорослих*» [9, с. 9], «*І, сидячи, він сягнув через стіл до паперів, начепивши при цьому пенсне, і сидів*» [9, с. 20];

–дієприкметниками: «*Визначений – виразний у контурі та детально окреслений, докладний... надто виразний*» [9, с. 17];

–інфінітивами: «*Порвати з любов'ю культурних тіточок і селянок, забути про дрібних, недоладних клерків, забути про ногу і власне ганебне*

минуле, **зневажити** шмаркача й молокососа — рішуче утвердитися на дорослому ґрунті, ох, набути, нарешті, тієї вкрай аристократичної постави і **зневажити, зневажити!**» [9, с. 19].

Складений підмет, що становить 17, 6 %, у перекладі репрезентований як і типом синтаксично неподільних словосполучень: із кількісним значенням: «— Звідки **стільки псів?**» [9, с. 205], «Коли би було **двоє молодих!**» [9, с. 184]; із значенням вибірковості: «**Ніхто з нас не міг ворухнутися**» [9, с. 146]; із значенням сумісності: «**Копирда з Пімком зупинилися**» [9, с. 139], так і семантично неподільних: «**Хіба що хтось третій** тобі допоможе, подасть бодай кінчик пальця», «**Годинникові стрілки природи** невблаганні й рішучі» [9, с. 27].

Щодо присудків у польській мові, то в тексті оригіналу роману «Ferdydurke» більшою продуктивністю (66, 8 %) характеризуються саме дієслівні, що ідентичні до українських простих дієслівних. Наведемо кілька прикладів: «**Umyslnie powołał mnie na superarbitra!**» [43, с. 117], «**Chłoprysiem mnie nazwał!**» [43, с. 130], «**Nigdy już chyba nie ucieknę Pimce**» [43, с. 104].

Середню частотність (24, 1%) становлять складені присудки: «**Czy wolno zapomnieć o nogach ciotek kulturalnych?**» [43, с. 14], «**Trzeba natychmiast zorganizować się wobec wyższej władzy**» [43, с. 52].

Значно рідше (9, 1%) польський письменник вживає іменні присудки: «**Cios był bardzo gwałtowny!**» [43, с. 210].

Відповідно до класифікації присудків в українській мові, то найбільшу кількість становлять дієслівні – 73, 1 %: «**Я тільки одиниці боюся!**» [9, с. 69], «**Вони оточили обох тісним колом і кричали в густому повітрі**» [9, с. 107], «**У такій кузні кується наша зрілість**» [9, с. 42].

Дієслівні присудки становлять 22, 7%: «**Потім зітхнув і спробував говорити**» [9, с. 126], «**Треба мерщій організуватися перед вищою владою**» [9, с. 58], «**Він хотів би лугами скакати з парубком!**» [9, с. 270].

Складених іменних присудків з дієслівною та нульовою зв'язкою всього 4,2 %: «Проблема **сповнена** витонченості!» [9, с. 140], «Абсолютна неможливість цілісності **властива** людській душі» [9, с. 48].

Проаналізуємо тепер функціонування другорядних членів речення.

Що стосується додатків, то тут варто зазначити, що автор приблизно однаково вживає як прямі (51,7 %): «*I wtedy straszne ogarnęło **mnie** wzburzenie*» [43, с. 57] / «*I тоді мене охопило **страхотливе** хвилювання*» [9, с. 73], «*Pimko z rozkoszą wciągnął w rasowe rurki szkolny **zapach***» [43, с. 97] / «*Пімко з насолодою втягнув у породисті дірочки шкільний **zapach***» [9, с. 113]; так і непрямі додатки (48,3 %): «*Lecz czy wolno **zapomnieć** o **podze**?*» [43, с. 84] / «*Але ж як можна забути **про ногу**?*» [9, с. 100], «*Świat się skurczył w **belfra***» [43, с. 39] / «*Світ скорчився в **бельфера***» [9, с. 57].

Щодо означення, то знаходимо приклади його вживання:

-узгодженого: «*Czy wolno **zapomnieć** o **nogach ciotek kulturalnych**?*» [43, с. 14] / «*Хіба можна забути про ноги **культурних тіток**?*» [9, с. 26], «*Kandasty, sztywny **belfer** mnie zabijał*» [43, с. 70] / «*Незграбний, незворушний **бельфер** мене вбивав*» [9, с. 86].

-неузгодженого: «*Był to **mężczyzna suchy, drobny, gładko wygolony, z twarzą sceptyka w okularach i z jedyną misją wewnętrzną ścigania i rognębienia znakomitego Filidora***» [43, с. 126] / «*Це був худорлявий невеличкий чоловічок, гладенько виголений, з обличчям скептика, в окулярах і з єдиною внутрішньою місією переслідування й побивання знаменитого Філідора*» [9, с. 138].

-прикладки: «*Dlaczego, jak gdyby na przekór **własnym zamierzeniom, książce dałem tytuł Pamiętnik z okresu dojrzewania**?*» [43, с. 22] / «*Чому, мовби всупереч власним намірам, я дав книжці назву «Щоденник періоду дозрівання»?*» [9, с. 38], «*Dlaczego **plączemy** z poetą czytając ten **ciudny, harfowy poemat W Szwajcarii**?*» [43, с. 114] / «*Чому ми плачемо з поетом, читаючи цю дивовижну, арфову поему «У Швейцарії»?*» [9, с. 132].

Зазначимо, що в польській мові узгоджені означення можуть стояти як переді, так і після означуваного слова, що українській мові, за умови прямого порядку слів у речення, не властиве.

Що стосується обставини, то зазвичай польський автор вживає виражену прислівником: «*Życie moje stało się **odtąd** rozdarte bardziej, niż było za dni spędzanych w zaciszu domowym*» [43, с. 50] / «**Відтоді** моє життя стало більш роздертим, ніж у дні, проведені у домашньому спокої» [9, с. 67], «*Rozpatrzcie **bliżej** chimeryczność tego postulatu*» [43, с. 128] / «**Розгляньте ближче** химерність цього постулату» [9, с. 146]; та іменником з прийменником: «*Lecz światowej sławy **Analityka** nie tak łatwo było odnaleźć **na mieście***» [43, с. 153] / «**Однак Аналітика** світової слави не так легко було віднайти **в місті**» [9, с. 169], «*Doniczki z kwiatami stały **w oknach** domów*» [43, с. 164] / «**Горщики з квітами** стояли **на підвіконнях**» [9, с. 189].

Отже, уміле використання членів речення дозволяє автору не лише точно передати інформацію, але й надати їй емоційного забарвлення, підкреслити важливі аспекти і створити стилістичний ефект, що робить мову живою та виразною.

3.1.3. Засоби ускладнення простого речення

Просте речення, хоч і є базовою синтаксичною одиницею, але може ускладнюватися завдяки різноманітним засобам. Ці засоби дозволяють збагатити зміст висловлювання, надати йому більшої виразності і точності.

Одним із засобів ускладнення простого речення є однорідні члени, яких у тексті зафіксовано 158 – в оригіналі та, відповідно, 415 – у перекладі:

1.Однорідні підмети: «*Ciotka i autor **zbulwersowały** mnie*» [43, с. 22]. / «**Тітка й автор** збаламутили мене» [9, с. 37], «*I mówili — **białogłowa, niewiasta, podwika, balwierz, Febus, miłosne zapaty, skrzat, profcsorus, lekcjus polskus, idealus, chtnie***» [43, с. 73]. / «**І говорили — благовірна, молодиця, жона, цирульник, Фебус, любовні запали, карануз, професорус, лекціус**

польску, ідеалу, охота» [9, с. 90]. Але зауважимо, що синтаксеми з однорідними підметами у польському мовознавстві кваліфікуються як речення з підметом szeregowym.

2.Однорідні присудки: *«Я нещодавно **перейшов** Рубікон неуникненої тридцятки, **проминув** важливий етап»* [9, с. 10], *«Ні, ні, в такому разі я **волюю** першим **почати** по-незрілому, **не хочу наражати** свої мудрості на їхню дурість, **волюю** дурість проти них **виставити!**»* [9, с. 37].

3.Однорідні означення: *«Syfon, Pyzo, z dodatkiem pół tuzina innych syfonistów, trzymali się za niewinne brzuchy rechocząc i rycząc, z wyrazem twarzy **pobłażliwym i złośliwym**»* [43, с. 94] / *«Сифон, Пузо і на додачу півдюжини інших сифоністів трималися за невинні животи, регочучи й ревучи, з **поблажливими і злостивими** виразами обличч»* [9, с. 111], *«Teraz albo nigdy, przyłapijąc ją ze snu, **nieporządną, ciepłą, rozneglizowaną, zniszczę** w sobie jej urodę, jej **tanie wdzięki pensjonarskie!**»* [43, с. 246] / *«Зараз або ніколи, зловивши її зі сну, **неохайну, теплу, роздягну**у, я знищу в собі її красу, її **дешеві інститутські красоти!**»* [9, с. 263].

4.Однорідні обставини: *«Jeśli rzeczowo, asentymentalnie, fizycznie, powocześnie **puści się** z Kopyrdą...»* [43, с. 165] / *«Якщо вона **по-діловому, несентиментально, фізично, сучасно** пується з Копирдою...»* [9, с. 180], *«Mucha **cierpiała bez ruchu, bez głosu**»* [43, с. 70] / *«Муха **безголоса й нерухомо** страждала»* [9, с. 88].

5.Однорідні додатки: *A zatem dlaczego Słowacki **wzbudza w nas zachwyty i miłość?**»* [43, с. 122] / *«Власне, чому Словацький **викликає в нас захоплення й любов?**»* [9, с. 138], *«Czyż nie **nauczyły** stylu, jasności myślenia, precyzji wysłowienia i sztuki wojennej?»* [43, с. 135] / *«Хіба не навчили **стилю, ясності мислення, точності вислову й основ військового мистецтва?**»* [9, с. 150].

Значну частку (в оригіналі – 122 одиниці, а в перекладі – 119) в досліджуваному романі становлять прості речення, ускладнені відокремленими членами:

–відокремлені обставини: «*Przystępować, jako artysta, do bezlitosnej rozgrywki publicznej o własne «ja» sprzyjając podziemnie swym wrogom?»* [43, с. 58] / «*Чинити як митець, аж до безжальної публічної боротьби за власне «я», підпільно сприяючи своїм ворогам?»* [9, с. 74];

–відокремлені означення: «*Byłem jak pociąg przewexlowany niespodzianie na boczny tor króla Władysława»* [43, с. 22] / «*Я був немов потяг, несподівано переведений на бічну колію короля Владислава»* [9, с. 37];

–відокремлені додатки: «*Prócz powyższych dwóch wypadków ani razu łydki się nie ujawniły»* [43, с. 182] / «*Крім двох згаданих випадків, лутки жодного разу не виявилися»* [9, с. 199], «*Żeby mi nikt z boku się nie przypatrywał oprócz arbitrów i superarbitra»* [43, с. 147] / «*Щоб на мене ніхто не балушив очі, крім секундантів і суперсекунданта»* [9, с. 164];

–відокремлені прикладки: «*Czy wreszcie płatna służąca, istota bez głosu?»* [43, с. 217] / «*Чи, нарешті, платна служниця, істота без голосу?* [9, с. 233].

Зауважимо, що відокремлені конструкції виділяються інтонацією та розділовими знаками для підкреслення додаткової інформації, також можуть розташовуватися в різних позиціях речення: на початку, всередині та в кінці. Крім того, ці засоби ускладнення відділяються переважно комами, значно рідше – тире, а в усному мовленні супроводжуються тривалою паузою.

Художньої образності романові надають порівняльні звороти, які автор використовував осіть активно: «*Ranek był suchy i jasny, jak na obrazku»* [43, с. 105] / «*Ранок був сухий і ясний, як на картинці»* [9, с. 122], «*Siedziałem jak trusia»* [43, с. 209] / «*Я сидів, наче мишка»* [9, с. 220].

Примітно, що порівняльні звороти можуть відділятися чи ні в польській мові розділовими знаками, тоді як в українській – це обов'язкова умова наявності порівняльного звороту.

Що стосується уточнювальних синтаксем, то у творі переважно вживаються лише уточнювальні обставини: «*Wzywam do stawienia się w moim gabinecie – w kuratorium, pojutrze, w piątek o 4.30 celem wy tłumaczenia, wyłożenia i nauczenia Norwida oraz uzupełnienia luki w wykształceniu»* [43,

с. 114] / «Викликаю вас прийти до мого кабінету – у відділі освіти, післязавтра, в п'ятницю, о 16.30 з метою пояснення, викладання та навчання Норвіда і заповнення лакуни в освіті» [9, с. 132].

В обох варіантах роману «Ferdydurke» ми виявили по 86 вставних і 7 вставлених конструкцій. Приклади вживання вставних синтаксем подаємо у вигляді таблиці 3.2.

Таблиця 3.2. Функціонування вставних конструкцій

З модальною оцінкою	« <i>Śpiewały może o paniczu?</i> » [43, с. 58] / « Можливо , вони співали про панича?» [74]
З емоційною оцінкою	« <i>A tu jak na złość żadnej wioski, droga przez pola i lasy</i> » [43, с. 285] / « А тут, як на зло , жодного села, дорога через поля й ліси» [9, с. 317]
Вказують на порядок думок	« <i>Jak na przykład problem niewinności</i> » [43, с. 112] / « Як, наприклад , проблема невинності» [9, с. 135]
Містять джерело повідомлення	« <i>Teraz – myślałem – teraz jedyna sposobność sprostowania, wyjaśnienia i porozumienia</i> » [43, с. 164] / « Зараз, – думав я , – зараз єдина можливість усе спростувати, пояснити та порозумітися» [9, с. 189]
Привертають увагу співрозмовника	« <i>Proszę pań, na porządku dziennym mamy plagę porzuconych niemowląt</i> » [43, с. 132] / « Прошу вас , на порядку денному маємо чуму покинутих немовлят» [9, с. 147]

Зазначимо, що в романі переважають вставні одиниці із модальною оцінкою та із вказівкою на порядок думок, значно рідше автор вживає вставні конструкції із значенням емоційної оцінки, джерела повідомлення та привернення уваги співрозмовника. Пунктуація в польській та українській мовах, що спрямована на виділення вставних синтаксем, значно відрізняється, адже на прикладі оригіналу роману бачимо, що аналізовані засоби ускладнення здебільшого не відділяються розділовими знаками, тоді

як у перекладі пунктуація дотримана відповідно до граматичних стандартів української мови.

Вставлені конструкції представлені такими прикладами: «*Wtedy cała klasa (prócz Syfona i kilku jego zwolenników) jak jeden mąż objawiła niecierpiącą zwłoki konieczność udania się do ubikacji*» [43, с. 94] / «Тоді увесь клас (окрім Сифона й кількох його прибічників), усі як один, оголосив про невідкладну потребу відправитися в туалет» [9, с. 111], «*Zapomniałem ci podać adresu (tu następował adres Kopyrdu)*» [43, с. 206] / «Я забув сказати тобі адресу (далі йшла адреса Копирду)» [9, с. 228]. Зауважимо, що вставлені одиниці граматично не пов'язані з іншими членами речення, відповідно не мають жодної синтаксичної функції в реченні. Втім, такі конструкції мають стилістичні функції, як-от: уточнення, додаткове пояснення, доповнення, порівняння, принагідне зауваження, посилення на джерело цитування.

Останнім, зафіксованим нами в тексті (55 в оригіналі та 58 у перекладі) засобом ускладнення, є звертання. Наведемо кілька прикладів: «*Żuta, a może utówiłaś się z nim?*» [43, с. 175] / «*Зуто, може, ти домовилася з ним?*» [9, с. 191], «*– Epoka, profesorze, epoka!*» [43, с. 113] / «*Епоха, професоре, епоха!*» [9, с. 129].

У результаті аналізу простих речень у романі Вітольда Гомбровича «*Ferdydurke*» та його українському перекладі виявлено низку особливостей. У перекладі налічується 2184 прості речення, тоді як в оригіналі – 1920. Ця різниця пояснюється індивідуальними рисами синтаксису обох мов та застосуванням недослівного перекладу. В обох варіантах переважають двоскладні, поширені та повні речення. Зокрема, в оригіналі виявлено 1511 двоскладних, 1482 поширених та 1773 повних речення.

Автор для створення виразності та точності висловлювань активно використовує різні типи підметів і присудків, а також другорядні члени речення.

У тексті широко представлені однорідні члени речення, відокремлені конструкції, вставні та вставлені конструкції, а також звертання. Такі засоби дозволяють збагатити зміст речення. Найбільшою продуктивністю визначаються однорідні члени речення, середню частотність становлять відокремлені одиниці, значно рідше в романі вживаються вставні та вставлені конструкції, а також звертання.

Таким чином, аналіз простих речень у романі «Ferdynand» демонструє майстерне використання автором різноманітних синтаксичних засобів для створення стилістично багатого тексту, а також уміння перекладача адекватно відтворити ці особливості в українському варіанті.

3.2. Способи перекладу синтаксичних конструкцій

В ідеалі переклад передбачає пошук еквівалентних мовних одиниць, які точно передають зміст оригінального тексту. Однак на практиці цей процес ускладнюється двома ключовими факторами: можливою відсутністю прямих мовних відповідників та необхідністю врахування специфічних комунікативних цілей і контексту перекладу [30].

Зазначимо, що повноцінний переклад виходить далеко за межі простої мовної заміни. Він вимагає глибокого розуміння не лише лінгвістичних особливостей мов, але й складного комунікативного контексту. Важливо враховувати індивідуальні характеристики учасників комунікації, зокрема їхній культурний досвід, світогляд та соціальні особливості, які можуть бути відображені в оригінальному повідомленні. За потреби перекладач може використовувати спеціальні перекладацькі прийоми для забезпечення максимальної адекватності та зрозумілості тексту. У теоретичній площині перекладознавства такі прийоми мають різні термінологічні позначення, серед яких найпоширенішим є термін «трансформації», або «перетворення» [30].

За Л. Станіславовою: «всі перекладацькі трансформації можна поділити на два типи – мовні (об’єктивні, системно зумовлені) і мовленнєві (контекстуальні). Перші обумовлені загальними невідповідностями між мовними системами обох мов (відсутністю еквівалентних форм і конструкцій у мові перекладу, розбіжністю у значенні і вживанні мовних одиниць), другі обумовлені невідповідностями, які виникають лише у конкретному контексті (іноді деякі значення слова і стилістичні відтінки реалізуються тільки у певному контексті. До числа мовних (системно зумовлених) трансформацій належать передусім трансформації граматичні – трансформації, за яких граматична одиниця мови оригіналу перетворюється на одиницю з іншим граматичним значенням у мові перекладу» [30, с. 2].

Розглянемо типи синтаксичних трансформацій на основі оригіналу та перекладу роману Вітольда Гомбровича «*Ferdynand*».

Одним із видів перетворень є членування – внутрішнє та зовнішнє. Внутрішнє членування характеризується заміною простого речення складнопідрядним, наприклад: «*Jak znałem to skrzywienie warg, maskujące napięcie łąki*» [43, с. 10] – «Як я знав цю кривизну губ, що маскує напруження страху» [9, с. 14]. Як бачимо, для цього речення автор перекладу обрав внутрішнє членування через відсутність прямого відповідника для дієприкметника *maskujące* в українській мові. Подібним до цього і є такий приклад членування: «*Górna część była spowita sukniami wiszącymi w szafie*» [43, с. 63] – «Верхня частина була сповита сукнями, що висіли в шафі» [9, с. 80].

Зовнішнє членування кваліфікуємо як таке, при якому одне висловлювання перетворюється на два або більше: «*Przeszedłem niedawno Rubikon nieuniknionego trzydziestaka, minąłem kamień milowy, z metryki, z pozorów wyglądałem na człowieka dojrzałego, a jednak nie byłem nim — bo czymże byłem?»* [43, с. 6] – «Я нещодавно перейшов Рубікон неunikненної тридцятки, проминув важливий етап. За паспортом і на вигляд я тягнув на чоловіка зрілого, однак ним не був – бо ким же я був?» [9, с. 10]. У цьому

випадку перекладач одне складне речення поділив на два: одне просте та одне складне.

Також трапляються і випадки інтеграції, протилежної членуванню, за умов якої під час перекладу утворюється об'єднання двох або більше простих речень в одне складне: «*Zaledwie powiedział. Miętus przyłapał go w tym*» [43, с. 123] – «Як тільки він промовив це, Ментус упіймав його на тому» [9, с. 131].

Ще однією трансформацією є заміна, при якій синтаксична одиниця оригіналу тексту перетворюється на мовну одиницю перекладу, набуваючи іншого граматичного значення.

До прикладу, автор перекладу використовує заміну відокремленого означення, вираженого дієприкметниковим зворотом, на відокремлену обставину, виражену дієприслівниковим зворотом: «*Śpiewali stojąc nieruchomo, z oczami za przykładem Syfona utkwionymi w jakąś daleką gwiazdę i w sam nos napastnikom*» [43, с. 94] – «Вони співали, нерухомо стоячи, за прикладом Сифона, перед самим носом нападників уп'явшись очима в якусь далеку зірку» [9, с. 111].

Також, аналізуючи переклад, спостерігаємо заміну кількох членів речення на дієприслівниковий зворот: «*A jednocześnie jakiś kulawy inteligent, zapewne dyżurny nauczyciel, podszedł do nas z oznakami wielkiej czolobitności względem Pimki*» [43, с. 128] – «І водночас якийсь кульгавий інтелігент, напевно черговий учитель, підійшов до нас, самовіддано **плазуючи** перед Пімком» [9, с. 146].

Відбуваються й інші заміни:

–особи дієслівного присудка: «*Dokąd zajdę na tej drodze?*» [43, с. 18] – «Куди заведе мене ця дорога?» [9, с. 25];

–іменниково-прийменникової обставини на прислівникову: «*Mucha cierpiała bez ruchu, bez głosu*» [43, с. 70] – «Муха безголою й нерухомо страждала» [9, с. 88];

–означення, вираженого дієприкметником, на присудок: «*Przy mnie Miętus zapinający garderobę*» [43, с. 103] – «Коло мене Ментус, застібає одяг» [9, с. 119];

–присудка, вираженого безособовою формою дієслова, на присудок в особовій формі: «*Podano szynkę w cieście i groszek z puszki*» [43, с. 214] – «Подали шинку в тісті і консервованій горошок» [9, с. 232];

–узгодженого означення на неузгоджене: «*Vokobrodaty chłop – zdrajca*» [43, с. 178] – «Селяк із бакенбардами – зрадник» [9, с. 193].

Як зазначає Н. Торчинська, «українська й польська мови як слов'янські мають багато спільного, проте у процесі перекладу частіше простежуємо інверсію, тобто перестановку членів речення при збереженні текстової семантики. Науковці виділяють інверсію повну (коли відбувається зміна в тема-рематичному членуванні речення) й часткову (коли зміщуються другорядні члени речення або внесення)». [32, с. 3]. Як бачимо, перекладач Андрій Бондар переважно використовує повну транспозицію: «*Za stary jestem wuga żuciowy i pedagogiczny!*» [43, с. 12] – «Я – застара життєва і педагогічна бестія!» [9, с. 16], «*Kopniaka, kopniaka dlaczego nie dacie?*» [43, с. 117] – «Чому ви не дасте копняка, копняка?» [9, с. 130].

Як видно, із-поміж усіх знайдених трансформацій перекладач найбільше застосовує саме заміну.

Поряд із трансформаціями існує також синтаксичне уподібнення, тобто дослівний переклад. І зазначимо, що саме його перекладач використовує найчастіше, зберігаючи при цьому оригінальну синтаксичну структуру речення: «*Pimko z rozkoszą wciągnął w rasowe rurki szkolny zapach*» [43, с. 94] – «Пімко з насолодою втягнув у породисті дірочки шкільний запах» [9, с. 111], «*Niewinni z kobietą w ramiach!*» [43, с. 240] – «Невинні з жінкою в обіймах!» [9, с. 256], «*Brzydkie słowo wypisali!*» [43, с. 133] – «Погане слово написали!» [9, с. 148].

Таким чином, перекладач Андрій Бондар використовує різні типи синтаксичних трансформацій, серед яких: членування (внутрішнє та

зовнішнє), інтеграція, заміна (різних членів речення), перестановка (транспозиція). Найчастіше застосовується заміна, що дозволяє адаптувати текст до особливостей української мови. Попри використання різноманітних трансформацій, перекладач часто вдається до синтаксичного уподібнення (прямого перекладу), зберігаючи оригінальну структуру речень. Вибір конкретної перекладацької стратегії залежить від контексту, особливостей мовних систем та комунікативних завдань. Перекладач враховує не лише лінгвістичні аспекти, а й культурні та комунікативні фактори для створення повноцінного перекладу.

Отже, такий підхід дозволяє зберегти баланс між точністю передачі змісту та адаптацією тексту до норм української мови, забезпечуючи якісний переклад літературного твору.

ВИСНОВКИ

Дослідження простого речення в польській та українській мовах має тривалу історію, що бере початок із XVII століття для польської мови та з XIX століття для української.

У польському мовознавстві перші згадки про синтаксис з'явилися у праці Ф. Менінського 1649 року. Подальший розвиток відбувався у розвідках Р. Пьотровського, Й. Камоцки, А. Красновольського та інших. Важливим етапом стала «Systematyczna składnia języka polskiego» А. Красновольського (1897), що дала перший повний систематичний опис польського синтаксису.

В українському мовознавстві вивчення простого речення розпочалося пізніше – з праць О. Потебні у XIX столітті. Значний внесок зробили В. Коцовський, І. Огоновський, В. Сімович та інші.

Протягом XX століття відбувався активний розвиток синтаксичних досліджень в обох мовах. Важливими були праці С. Шобера, З. Клеменевича для польської мови та І. Білодіда, Л. Булаховського – української. Сучасний етап характеризується поглибленим вивченням структури простого речення, появою нових підходів та класифікацій. У полоністиці значущими є праці Р. Гжегорчикової, а в україністиці – А. Загнітка, К. Шульжука та інших.

В обох мовах спостерігається тенденція до детальнішої класифікації типів простих речень, аналізу їхньої структури та функцій, а також застосування нових лінгвістичних підходів. Порівняльні дослідження простого речення в польській та українській мовах (наприклад, праці І. Кононенко) дозволяють виявити спільні та відмінні риси в синтаксичних системах цих споріднених мов.

Щодо порівняльного аналізу синтаксичної структури простого речення, то виявлено, що обидві мови мають багато спільного у класифікації простих речень, однак існують певні граматичні відмінності. Зокрема, у польській мові часто опускається підмет-займенник у дієслівних формах теперішнього і майбутнього часу, що не характерно для української мови.

Також українська мова визнає більше типів односкладних речень, таких як вокативні та генітивні, які не знаходять прямого аналогу в польській лінгвістиці. Підмет в українській мові переважно виражається іменником у називному відмінку, тоді як у польській мові він може бути також у родовому відмінку або навіть виражатися прислівником. Присудок в українській мові має більш детальну класифікацію порівняно з польською.

В українській мові ускладнені речення завжди чітко відділяються розділовими знаками, тоді як у польській мові це не завжди обов'язково. Обидві мови використовують різні типи ускладнених речень, включаючи однорідні члени, відокремлені члени, вставні та вставлені конструкції, звертання.

Аналіз функціонування простих речень у романі Вітольда Гомбровича «Ferdydurke» та його українському перекладі виявив низку особливостей, які дозволяють глибше зрозуміти синтаксичні особливості кожної мови.

В обох варіантах тексту переважають двоскладні речення, середньою продуктивністю характеризуються односкладні, тоді як нечленовані конструкції трапляються вкрай рідко. Також в обох варіантах тексту найбільше вжито поширених, повних та неускладнених речень.

Аналіз членів речення вказує на активне використання підметів і присудків різних типів, а також другорядних членів речення. У тексті широко представлені однорідні члени речення, відокремлені конструкції, вставні та вставлені конструкції, а також звертання.

Андрій Бондар в перекладі роману «Ferdydurke» використовує різні типи синтаксичних трансформацій, такі як членування, інтеграція, заміна, перестановка. Найчастіше застосовується заміна, що дозволяє адаптувати текст до особливостей української мови. Також перекладач часто вдається до синтаксичного уподібнення, зберігаючи оригінальну структуру речень.

Отже, проведене дослідження свідчить, що, попри близькість мов, існують суттєві розбіжності у підходах до опису та класифікації простих

речень. Це має важливе значення для порівняльного мовознавства і подальших досліджень у галузі слов'янського синтаксису.

На основі здійсненої розвідки вбачаємо перспективу в подальшому порівняльному описі синтаксичної структури всієї польсько-української системи речень.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Білодід І. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Київ : Наукова думка, 1972. 516 с.
2. Булаховський, Л. Питання синтаксису простого речення в українській мові. *Дослідження з синтаксису української мови*. Київ : Видавництво АН РСР, 1958. С. 11–43.
3. Вихованець І. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
4. Вінтонів М., Вінтонів Т., Мала Ю. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2018. 336 с.
5. Вінтонів М., Новікова О. Просте ускладнене речення в системі синтаксичних одиниць. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи. Міждисциплінарні перспективи*. Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон : Посвіт, 2019. 616 с.
6. Войтів Г., Кровицька О. Ілля Кучеренко. Актуальні проблеми граматики. *Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Серія : книгознавство*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. Вип. 1. С. 280–282.
7. Гуменюк Я. Типологія підмета в польській та українській мовах (на матеріалі повісті Генрика Сенкевича «*Za chlebem*»). *Славістичні студії : лінгвістика, літературознавство, дидактика*. Хмельницький, 2024. Вип. 15. С. 83–90.
8. Гуменюк Я. Засоби ускладнення простого речення в українсько-польському художньому дискурсі : порівняльний аналіз. *Славістичні студії : лінгвістика, літературознавство, дидактика*. Хмельницький, 2024. Вип. 16. У друці.
9. Гомбрович В. Фердидурке. Київ : Основи, 2002. 325 с.

10.Дуброва О. Просте ускладнене речення як монопредикативна структура. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Харків, 2018. Вип. 79. С. 194–200.

11.Дуденко О. Синтаксис української мови : навчальний посібник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. 208 с.

12.Загнітко А. Теорія сучасного синтаксису : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2007. 294 с.

13.Караман С., Караман О., Плющ М. Сучасна українська літературна мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.

14.Кобченко Н. Подвійний і складений іменний присудок : зона синкретизму. Записки з українського мовознавства. Одеса : ПоліПринт, 2016. Вип. 23. С. 121–133.

15.Кононенко І. Українська та польська мови: контрастивне дослідження / *Język ukraiński i polski: studium kontrastywne*. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2012. 809 s.

16.Коцовський В., Огоновський І. Методична граматики української мови. Вінніпег : Українська Книгарня, 1939. 98 с.

17.Кравчук А. Польська мова – українцям. Іменна словозміна з елементами синтаксису. Львів : Українська академія друкарства, 2008. 288 с.

18.Кравчук А. Польська мова : граматики з вправами. Київ : ІНКОС, 2015. 454 с.

19.Кучеренко І. Речення з кількома присудками. URL : <https://litmisto.org.ua/?p=239> (дата звернення : 14.09.2024).

20.Мирославська В. Граматична форма присудка і рівень мовленнєвого етикету у сучасній польській мові. *Проблеми слов'янознавства*. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. Вип. 65. С. 246–250.

21.Місяць Н. Теоретичні засади навчання українців синтаксису польської мови. *Українська полоністика : філологічні дослідження*. Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2014. Вип. 11. С. 26–34.

- 22.Новікова О. Просте ускладнене речення в сучасній українській літературній мові : дис. ... док. філол. наук: 10.02.01. Луцьк, 2021. 467 с.
- 23.Огієнко І. Складня української мови. Ч. 1. Вступ до складні. Жовква : Друкарня оо. Василян, 1935. 195 с.
- 24.Огієнко І. Складня української мови. Ч.2. Головні й пояснювальні члени речення. Жовква : Друкарня оо. Василян, 1938. 239 с.
- 25.Сімович В. Практична граматики української мови. Раштат : Видання Товариства «Український друк», 1918. 368 с.
- 26.Скаб М. Вокативні речення сучасної української мови. *Українська мова*. 2002. № 1. С. 32–41
- 27.Скаб М. Підмет апеляції у синтаксичних конструкціях української мови. *Лінгвістичні студії*. Донецьк : ДонНУ, 2002. Вип. 10. С. 64–71.
- 28.Слинько І., Гуйванюк Н., Кобилянська М. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
- 29.Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика руської мови. Відень : Книгарня тов-ва ім. Шевченка, 1914. 202 с.
- 30.Станіславова Л., Терещенко Л. Граматичні трансформації у перекладі А. Сапковського як вияв системно зумовлених трансформацій. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2022. №24. С. 36–44.
- 31.Торчинська Н. Граматичні трансформації у процесі польсько-українського перекладу. Актуальна проблеми філології та перекладознавства. 2023. №27. С. 111–117.
- 32.Торчинська Н., Торчинський М. Вокативи як виразники чужого мовлення в молитовному дискурсі: семантико-функціональний аспект. *Slavia Orientalis*. 2022. Том LXXI. №3. С. 561–575.
- 33.Торчинська Н., Торчинський М. Односкладні речення: проблеми трактування і типології. *Ukrainisztika Magyarországon és a határon túlon II. Україністика в Угорщині та поза її межами II*. Матеріали міжн. наук. конференції. Будапешт : Printpix nyomda és grafikai stúdió, 2022. С. 101–108.

34.Українська мова : Енциклопедія. Редколегія: Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

35.Христіанінова Р. Подвійний присудок у сучасній українській мові. *Типологія та функції мовних одиниць*. 2015. № (2) 4. С. 237–248.

36.Шульжук К. Синтаксис української мови. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

37.Бąk P. Gramatyka języka polskiego : zaryz popularny. Warszawa : Wiedza Powszechna, 1977. 501 s.

38.Brajerski T. Polskie zdania z podmiotem bezokolicznikowym i orzecznikiem rzeczownikowym. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/1967595.pdf> (дата звернення: 23.02.2024).

39.Cieśła B. Przecinek w zdaniach z imiesłowami przymiotnikowymi. *Prace językoznawcze*. Olsztyn : Uniwersytet Wamińsko-Mazurski w Olsztynie, 2021. Vol. 23. S.55–69.

40.Dyszak A. Orzeczenie złożone w opisach skłani polskich i w dydaktyce. URL : <http://surl.li/caiykb> (дата звернення : 15.09.2024).

41.Gębka-Wolak M. Związki linearne między składnikami grupy nominalnej we współczesnym języku polskim. URL : <http://surl.li/mvgedv> (дата звернення : 19.10.2024).

42.Gębka-Wolak M., Moroz A. Dydaktyka akademicka wobec problemu odróżniania członów zdania (na przykładzie dopełnienia i okolicznika). *Z problemów kształcenia językowego*. Białostok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2014. Vol. 5. S. 293–309.

43.Gombrowicz W. *Ferdydurke*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2012. 296 s.

44.Grzegorzczkova R. Wykłady z polskiej składni. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004. 159 s.

45.Kamocka J. Praktyczny wykład nauki języka polskiego obejmujący źródłosłów, składnię i pisownię. Warszawa : Skład Główny w Księgarni Michała Glücksberga, 1870. 181 s.

46.Kiklewicz A. Podmiot i orzeczenie jako kategorie gramatyki funkcjonalnej. *Prace Językoznawcze*. Olsztyn : Uniwersytet Wamiński-Mazurski w Olsztynie, 2003. Vol. 5. S. 117–139.

47.Kiklewicz A. Znaczenie leksykalne rzeczownika a jego funkcja w strukturze semantycznej zdania. URL : <http://surl.li/dalosb> (data звернення : 19.10.2024).

48.Klemensiewicz Z. Zarys składni polskiej. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1953. 74 s.

49.Krasnowolski A. Systematyczna składnia języka polskiego. Warszawa : Drukarnia Estetyczna K. Sierpińskiego, 1897. 319 s.

50.Krażyńska Z., Mika T. Słoboda A. Składnia średniowiecznej polszczyzny. Kontesky–metody–tendencje. Poznań : Wydawnictwo Ryś, 2015. 174 s.

51.Labocha J., Tutak K. Podstawy analizy składniowej wypowiedzień. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2005. 113 s.

52.Lehr-Splawiński T., Kubiński R. Gramatyka języka polskiego. Podręcznik szkolny. Z 19 rycinami w tekście, tablicą i mapą narzeczy. Lwów-Warszawa-Kraków : Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1927. 177 s.

53.Lesz-Duk M. O zaniku przydawek kazualnych w polszczyźnie. URL : <https://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/handle/11089/15285> (data звернення : 19.10.2024).

54.Lesz-Duk M. O przekształcaniu się dopełnień dopełniaczowych i biernikowych w dopełniania przyimkowe w języku polskim. URL : <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=671233> (data звернення : 19.10.2024).

55.Linde-Usiekniewicz J. Polskie zdania względne z wewnętrznym rzeczownikiem – wstępne rozpoznanie. *Poradnik Językowy*. 2019. №9. С. 29–40.

56.Łoś J. Stosunek zdania do innych typów morfologicznych. Kraków : Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Józefa Filipowskiego. 1909. 46 s.

57.Meniński F. Gramatyka albo zasady języka polskiego, w których etymologia, składnia i pozostałe części wszystkie dokładnie są omówione; na użytek obcokrajowców wydana. Gdańsk : Georgius Forster, 1649. 154 s.

58.Nagórko A. Podręczna gramatyka języka polskiego. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010. 336 s.

59.Patyk J. Ukraińskie konstrukcje z imiesłowami równoważnikami zdania w przekładzie na język polski. *Studia metodologiczna*. Ternopil : Volodymyr Hnatyuk National Pedagogic University of Ternopil, 2014. Issues 39. S. 41–47.

60.Petrov I., Twardzik W. Nie masz, kto ratując, czyli o staropolskich imiesłowach nieodmiennych czasu teraźniejszego w zdaniach podmiotowych. *Język Polski*. Warszawa, 2013. T. XCIII. S. 65–76.

61.Piotrowski R. Zasady gramatyki polskiej: o składni – dopełnienie. Dla użytku Szkoły Narodowej Polskiej. Paryż : J.Claye, 1864. 53 s.

62.Pódgorski M. Uwagi o szyku przydawki przymiotnej i dopełniaczowej w języku artystycznym słowackiego na podstawie liryki z lat 1825–1842. *Roczniki Humanistyczne*. Lublin, 1966. T. XIV. S. 81–112.

63.Słoboda A. Model składni semantycznej w badaniach historycznojęzykowych : możliwości i perspektywy. *Linguistica Copernicana*. 2017. №14. S. 43–54.

64.Stankowski K. Zdanie pojedyncze w języku poezji K. I. Gałczyńskiego. URL : <https://ojs.tnku.pl/index.php/rh/article/view/1249/1235> (дата звернення : 15.09.2024).

65.Stefanów M. Struktura i znaczenie jednoczłonowych zdań czasowych z wyrażonymi odpowiednikami zespolenia. URL : <http://surl.li/xuxazi> (дата звернення : 15.09.2024).

66.Szober S. Gramatyka języka polskiego. Lwów-Warszawa : Naucz. Szkół Wyższych, 1923. 408 s.

67.Szkudlarek E. Kontekstowa elipsa akomodowanych jednostronnie uzupełnień predykatu. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica*. 1999. №38. S. 89–96.

68.Wróbel H. Gramatyka języka polskiego. Kraków : Od Nowa, 2001. 335 s.

69.Zawilska D. O niektórych błędach szyku wyrazów w wypowiedzeniu pojedynczym we współczesnym języku polskim. *Acta Universitatis Lodzensis*. Łódź, 1997. Vol. 9. S. 23–33.

70.Zbróg P. Składnia podmiotu szeregowego we współczesnym języku polskim. Kraków : Libron, 2012. 206 s.

71.Żabowska M. O potrzebie historycznej składni pragmatycznej języka polskiego. *Staropolskie Spotkania Językoznawcze : Terminy w językoznawstwie synchronicznym i diachronicznym*. Poznań : Wydawnictwo Ryś, 2018. T. 3. S. 107–123.